

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ४५८०

Title ग्रह पट्टि:

Author *

Extent ३२ पत्राणि Age *

Subject सूत्रपट्टि:

गृह्यपद्धतिः त्राम्बुदयिकश्राद्धादिः समावर्त
नात्ता

४५८० ✓

तिगाण्डादि को गो रोगो शो हि गुह्यै रविः शिनः १०
 तको विष्णु हारिका मः शिनः शशाः
 १ ११ १२ १३ १४ १५

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
 म न गो रोगो शो हि गुह्यै रविः शिनः शशाः
 म न गो रोगो शो हि गुह्यै रविः शिनः शशाः

मृगादि राशि द्वाय भानु भोगा षडर्त्तवस्युः
 (शि शिरो न संतगा म्मा च न र्पा च शर च तद्
 तद् हे मंतना मा क धितो न ष षी

त्रिजम दक्षिणं पञ्चात्रि विंशति काला
 न पंचगवित वि शेष

नं ४५८०

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ वृद्धिश्चाहं लिख्यते ॥ मांगल्यस्नानं संध्या देव पूजा वैश्वदेवः । सर्वसन्धेन कार्यं ॥ लि
खित गणेश पूजा । वर्त्मकाचारः । मातृ स्थापनं । वसोर्द्धरा । वृद्धिश्चाहं । तेषां प्रकारः । महागणपतये नमः ।
आचमनं । प्राणायामः । स्वस्त्ययनं । अपवित्रत्वादि । सप्त व्याधा-नमः । स्वाहाये स्वाहाये । मातृ पूजनोपहा
राणां पवित्रतास्तु । श्रुतिजपः । उपास्यैः मधु ३ अद्येत्यादि प्रयोगः । सुतस्य विवाहोत्सव कर्मप्रारंभ निमित्तं
। सर्वारिष्ट परिहारार्थं सर्वकाम समृद्धार्थं । अविद्येन कर्माणां सिद्ध्यर्थं च । श्री गणेशं विक्रयोः प्रीत्यर्थं । श्री ग
णेशं विक्रयोः सा तु कुलार्थं । श्री गणेश गौर्यादि मातराणां वसोर्द्धरा सहितानां स्थापन प्रतिष्ठा पूजनमहं करि
ष्ये । श्री महागणपतिं स्थापयामि । गौरी । पद्मा । शची । मेधा । सावित्री । विजया । जया । देवसेना । स्वधा । स्वाहा । धृ
ति । पुष्टि । तुष्टि । आगोत्र देवता । तत्र श्लोकाः । गौरी पद्मा शची मेधा सावित्री विजय जिजा । देवसेना स्वधा स्वा
हामातरो लोकमातरः । धृति पुष्टिस्तथा तुष्टिरात्मदेवता महागणेश पूर्विका ह्येतास्तद्वैश्वदेव्याश्चतुर्दशता

रतदाभ्युदयिकं पूर्वोक्ते कुर्यात् ॥ पूर्वोक्ते वै न वेद विना जन्म निमित्तकमिति ॥ ३ ॥

मातृ रंभी मातृ
राम
१

साप्रतिष्ठा पूजा गुडक्षपः नालिकेरार्घः। शृगपत्राणि नैवेद्यः। अत्र चंदनगंधः यथाकृता निश्चंदनैवेद्यगणो
 शगौर्यादिमातृभ्यो वः स्वाहा नमस्कारः। पुण्याहं दार्घ्यमापुरस्त्वित्यादिगणेशगौर्यादिमातरां पूजनकर्म
 णः समृद्धार्थं। श्रीगणेशं विक्रयोः प्रीत्यर्थं गणेशं विक्रयोः सानुकुलार्थं। आदित्यादिनवग्रहाणां प्रीत्यर्थं
 आदित्यादिनवग्रहाणां सानुकुलार्थं यथा संपन्ने वात्रे न तन्निपर्यतेन भोजनेन। यथा संख्याकानां ब्राह्म
 णान् यजमानस्तर्पयति। भगवत्यौ गणेशं विक्रेतया आदित्यादिनवग्रहाश्च प्रीयंतो। दक्षिणाः पालित्या
 दि। स्वस्ति३। अस्य गणेशगौर्यादिमातरां पूजनकर्मणोः मस्तु। गृहे वृद्धिः उत्तरे मस्तु ततो वसोर्द्धरा। गृ
 हस्य पूर्वकुण्डे उत्तरकुण्डे वा। कुंडलश्रावसोर्द्धरां सप्तधारां च तेन तु कारयेत्पंचधारं वानातिनाचानचो
 छिती॥॥॥ ५ गंधेन वा वसोर्द्धरा कार्या स्नामां च देवता श्रीशूलह्मी धृतिर्मैधा स्वाहा प्रज्ञा सरस्वती। शतधा
 रमिति मंत्रेण मंत्राहृत्या प्राक् संख्या उदकं वा शिरसि मेलिताः शतधारमुसमिति ७ धारा शिरसे मेलनं सप्तधा

इति वा दौ जये चो मध्ये ३ व स का सु च ॥ इत्याहे के व ज्यो का अन्य ज पति ना सह ॥ २

राकार्याः गृहनिर्गमवाप्ते च वसोर्द्धराचवेदिका कार्या विवाहे विद्वद्भिर्गृहे वै पूर्वदक्षिणो गृहे वै पश्चि
महारे तथा उत्तर एव वा वदिका च वसोर्द्धरा गृहनिर्गमदक्षिणो तासां प्रतिष्ठा पूजा नमस्कारः । ततो वृद्धि
श्राद्धं वृद्धौ द्वादशदेवतेन वेवात्तृष्टका मुचा षट्दर्शे तु त्रयो यज्ञे एक एव ज्ञये हनि नगरं षडेतेषां प्रका
रः । विश्वेष्टा देवानां द्वे युग्मे पितॄणां च त्वारिषु ग्मानि । पूर्वाभिमुखः श्वत्वारः श्वटवः विश्वेष्टा देवाः । स्त्री
णां विश्वेष्टा देवानां भवन्ति । अक्तं च । अत्र च षट्को पितृभ्यश्च ततस्त्रीभ्यश्च सदैव तं । ताभ्यस्त्वदैव तं च द्वौ तेभ्य
श्चैव सदैव तं । ताभ्यस्त्वदैव तं ह्वाविति वचनात् । उत्तराभिमुखः श्वटवः २ पैतृकाः । पीठस्य पूर्वदिक्षोणे
अन्ते मातृचटुक्रमेण सर्वे पश्चिमदिक्षोणे अन्ते मातामही चटु । पूर्वस्यां दिशि आदिः पश्चिमायामन्तः एवं
प्रदक्षिणं भवति । पूर्वाह्ने प्रदक्षिणमुपचारः इति वचनात् । वैश्वदेवपीठात् दक्षिणभागे पूर्वाभिमुखो यज
मानः श्राद्धं कुर्यात् । विश्वेष्टा देवानां पीठे दक्षिणकोटिस्थः चटुः प्रथमः । अन्तरकोटिस्थः अन्तः । पूर्वाभिमु

राम
२

त्वएवयजमानोऽत्रपितृणामपिपदार्थाङ्कुर्यात्पितृणामपियवैःसर्वाःआहारंभःअक्रोधनेःसर्वायाः
 नांदीमुखवैश्वदेवश्राद्धेऽपूजा।स्वस्तिनइंडोपादःआचमनंएवंसर्वत्रएवंसर्वेषामातृणामपिय
 वानृगृहीत्वापाङ्मुखःप्रदक्षिणांकुर्वीतसर्वायाःनांदीमुखीमातृश्राद्धेऽपूजा।स्वस्तिनइंडोपाःआ
 सर्वायाःनांदीमुखपितृश्रापाःआसर्वायाःनांदीमातामहश्रीपाःआसर्वायाःनांदीमातामहि
 पाःआप्राणायामः।स्वस्तिनोमिमीअसु।श्रीगणेशायनमः।अपवित्रइत्यादिदथादेवताभ्यस्त
 पिभ्यःनमःस्वाहायैस्वाहायैनित्यंआभुदपिकश्राद्धोपहाराणांपवित्रताःस्तु।भूरादिजपः३
 पास्मैमधु३अद्यादिप्रयोगः।शास्त्रोक्तपुण्यफलावाप्त्यर्थंसुतस्पविवाहोत्सवकर्मप्रारंभनिमि
 त्तंसर्वाःशिवसर्वकामसःअविघ्नेर्थंवाअमुकगोत्राणांनांदीमुखमातृमहीनांअमुकी३देविदा
 नां।नांदीमुखीनांमित्राःनांदीमुखपितृहानां।अमुका३शर्मणां।नांदीमुखानां।गोनांदीमुख

मातामह. हानां. अ. शर्माणां. नानादीमुखी. गो. मातामही. हीनां. अमुकी. इदेविदानां. नानादी
 मुखीनां. नानादीमुखवैश्वदेवपूर्वकं पार्वणचतुष्टयविधिना पुष्पदन्तयात्रा. भुदयिकया
 इमहं करिष्ये. नानादीमुखविश्वेदेवा इदं वः आसनां एवं सर्वत्र. गोत्राः. नानादीमुखीमातः. मह्यः.
 ३. अ. देविदाः. यथा. इदं वः आसने एवं द्वितीयचतौ एवं सर्वेषां. गोत्राः. नानादीखापितः. महाः. अ.
 शर्माणां. यथा. गोत्राः. नानादी. माता. महाः. अ. शर्माणां. यथा. गोत्राः. नानादी. खा. माता. महा. मह्यः. अ.
 देविदाः. यथा. ॥ नानादीमुखान् विश्वान् देवान् आवाहयिष्ये. १. नानादीमुखीमातृरावाहयिष्ये. नानादी.
 खान् पित्रावाहयिष्ये. नानादी. खान् मातामहान् आ. नानादी. खा. मातामहीरावा. विश्वे. अर्घ्यपितृ
 णामर्घ्य. १. पवित्रे द्वे द्वे सर्वत्र. शंभो देवी. यवो मि. ती. ३. दमत्रादिशृजा. नानादीमुखानां विश्वेषां देवा
 नाना अर्घ्याणा. स्तु. ततः पितृणामर्घ्यशृणो. यवो मिसोम. शृक्तः. पुष्टानां दामुखान् लोकान् प्रीणाहि

राम
 ३

नः स्वाहा । इदमत्र चंदनादि पूजा नो दी मा नो पि नो मा नो मा ही नो अर्घपाणा लु भूर्भुवः स्वः नो वि
 श्वेभ्यो यादिव्या अर्घ्या भूर्भुवः स्वः नो मातृभ्यो नमः । यादिव्या नु गोत्रे नो मातः च्य देवि दे एतत्ते एर्घ्यं
 । एवं सर्वत्र प्रथमया त्रमध्यो सर्वाणि पवित्राणि मुक्ता उत्तानं पात्रं भूर्भुवः स्वरिति मंत्रेण पूर्व स्था
 प्य । अर्घोदिक वंदनं । ब्राह्मण हस्ते अत्र चंदनादि पूजा । यथा दत्ते नो दी मुखा विश्वे देवा वः स्वाहा । य
 था दत्ते नो मातृ मह्यः आ देवि सः यथा स्वाहा । एवं सर्वत्र । इदं अर्चनं लु आ च मनो भूर्भुवः स्वः । अ
 द्धनं मा हरी । यवान् वि कार्या भोजन संकल्पः । निरग्नि रमौ करणं रुपा हे पितृ पार्वता । भस्मना कृत मर्षा
 दाना गरीयां तपधोगतिं । नगर रवंडे पितृणां मपि हव्यं रक्ष । भूर्भुवः स्वः । पृथिवी ते पात्रं द्यौः वः स्वाहा ।
 भूरादि जपः । उपास्मै मधु ३ अर्घादि प्रयोगः । इत्यर्थः । सुतस्य विवाहोत्सव कर्म प्रा सर्वा सर्व अ च ।
 गोत्राणां नो मातृ नो पितृ नो माता मह हानां नो मा प्रमाता मही नो अ देवि दानां नो वैश्व देव

पूर्वकस्य आभ्युदयिकस्य पार्वणचतुर्थ्याविधेर्यस्तु। विकिरमंत्रः। असो मया अये जीवा यज्ञभाग
 बहिः कृताः। तेषामंत्रं प्रदास्यामि विकिरं तस्मिन्नेतवोत्सृज्य। जपः उपास्यैः मधुः ३ पिंडपात्रे जपः। अग्ने
 जने। गोत्रेनां मातः अमुकी देवि दे अग्नेति ह्वया। एवं सर्वत्र। पिंडदानं। दधिवदगृह्णतमिथाः। पिंडाः। गो
 त्रेनां मातः अग्ने देवदेव तन्नेया। एवं सर्वत्र। भूर्भुवः स्वः। वारह्यं कुर्यात्। अतएव जने। इदमत्रानां दामु
 र्वेभ्यो वासः। चंदनादि पूजा। नैवेद्यः। अत्राच्छादनं। इदं नैवेद्यं अग्ने गोत्रानां मातुः मह्यः गोत्रानां पितुः अ
 शर्माणां। गोत्रानां माता मह्यः गोत्रानां दा माता मह्यः। अग्ने देवि दा यथा यथा विभागं नैवेद्यं वः
 स्वाहा। अत्रोच्छादनं नैवेद्यैः। पिंडानां मर्चनं। अग्ने नो पिंडदानेन गृहे उत्तमस्तु। ततः आचमनं। आघु
 र्विद्यां धनं दत्तयशः शौर्यं च पुष्कलां। पुत्रां दत्त सुखं दत्त सर्वा क्ता मश्च दत्त मे। नमस्कारः। ततः वरं। क
 न्यावा। प्राञ्जु खं देहत्यां उपवेश्य संवैधिनि स्त्रीया तव स्वाच्छादितस्य घाते स्याः। शिरसि पूर्वपा

राम
 ४

ब्रीहान्विकिरेतातस्पदक्षिणाहस्तेलोहकंकणावंधनोएवंलौकिकाचारः। वरोनमस्कारं कुर्यातापु
 ण्यहं दीर्घमायुरस्त्वित्यादि। दक्षिणासंकल्पः। अम्यश्राद्धम्य-हिरण्यदक्षिणासर्वेषां। दक्षिणाः पां
 त्वित्यादि-द्यंतां। नोदीमुखोमातरः प्रीयंतां। नोदीमुखाः पितरः प्रीयंतां। नोदीमुखाः मातामहाः
 प्रीयंतां। नोदीमुखोमातामह्यः प्रीयंतां। यासामुद्दिष्टताः प्रीयंतां। येषां ते प्रीयंतां। नो-स्वाहां वा
 चयिष्ये। नो-मातृभ्यः स्वाहोच्यतां। नोदी-पितृभ्यः स्वाहोच्यतां। एवं सर्वत्र। भूर्भुवःस्वरिति उद
 कशेषं निनीयापुनर्दक्षिणासंकल्पः। सौम्याः पितरः संतु। गोत्रनो वर्द्धतां। दातारं नोपिवर्द्धतामि
 त्यादि। नोदीमुखवि-। नो-विश्वे देवाः प्रीयंतां। नो-भवंतु। आशिषः पित्रोः चालनं। भूर्भुवः स्वः।
 पात्रचालनं। भूर्भुवः स्वः। संचरमभ्युक्षः। आदित्याद्याग्रहाः प्रीयंतामित्यादि। ब्राह्मणहस्ते
 स्वस्ति भवन्तो बुवंतु। अघेत्यादि-। तिथौ। रास्त्रो-स्य र्यं सुतस्य विवाहोत्सव-त्रां सर्वा-सर्व-।

अविर्धेचागोत्राणानां मातृहीनांगोत्राणानां पितृनांगोनां मातामहहानांगोनां माता
 महीहीनां मां वैश्वदेवपूर्वकस्या आभुदयिकस्यश्चाद्वस्या पाचतुष्टयविधिना मस्तु गृहेष्ट
 उन्नमस्तु। स्पृश्ववाजिनमिति विसर्गः। भूर्भुवःस्वरित्युदकधारा। भूर्भुवःस्वरिति वर्द्धपनं। आपु
 विद्याधनं दत्तयशशौर्यं च पुष्कलं। पुत्रो दत्तसुखं दत्तसर्वाङ्कामांश्च दत्तमे। नमस्कारः। इति वृद्धिश्चा
 द्वे समाप्तं। अथ कन्यावरणं लिख्यते। अहं हरासजवश्च तृचापरिणोता कन्यावरणार्थं गच्छतो वरका
 रः। अनुमंत्रयेत्। अभिगमने आचार्यपुष्पफल्यवानादायो दक्षं भंवादाय। कन्यापितुर्मंडपद्वारे गत्वा।
 अमुकगोत्रः अमुका अमुकशर्मा अहं भोः इति त्रिकथयति। ततः प्राप्नुस्वाः कन्यादातृ ग्राह्याः। पीठे
 परिकन्यामुपवेश्य। कन्यायाः पश्चिमतः उपविशंति। वरका आचार्यप्रसूस्वा कन्यायतः पश्चिमाभिमुख
 र्वा उपविशंति। गोत्रनामान्यनुकार्त्तयंतः। कन्यावरयंति। उभयतोरुचिंते। स्पर्शपात्री मभिमृशंति। अना

राम
 ५

शृष्टमिति मंत्रेण उदकुं भस्त्रा उदकशूर्णा पुष्पा कृतफल यवहिरण्यमिश्रां शुर्ला पात्री यज्ञिय हृत्तजा उन्नमथा
 तुमयी वा अभिमृशताः । आनः प्रजामितिकन्याया आचार्य उत्या यमूर्धनिकरोति । प्रजां त्वयि दधामि । यश्च
 स्त्वयि दधामि ते जो ब्रह्म वर्चसे त्वयि दधामि । वरविज्ञ आचार्यः कन्यामूर्धनितो पात्री करोति तिष्ठ । एवं प्र
 तिपत्ने वरविज्ञ के गृहमागत्य कथयति ते प्रतिश्रुता कर्म भवति पश्चात्तद्व्यामः ॥ इति कन्यावराणां ॥
 अथ तं ब्रह्मनाचारः । तत्र वरस्य पादौ प्रक्षाल्य लालाटे कुं कुमचिह्नं कृत्वा वस्त्रपुग्मं हेमं कार्पासं चोपवी
 तं ददाति । ततो वरस्य धृत वस्त्रपुग्मस्योपविष्टस्य मांगल्यं कन्याप्रदः करोति । ततो दत्तान् गृहीत्वा वरस्य दक्षि
 णं जात्रारभ्य श्रमं मंत्रं पठति । तस्मिन्काले त्रिसंनिधौ स्नाते स्नाता ह्यरो गिति । अर्घ्यं गे अङ्गी वे अपतिते त्वयि
 कन्या भविष्यति ॥ ॥ ॥ यादित्वं पतितानस्या दशदोष विवर्जित । तुभ्यं कन्या प्रदास्यामि देवाग्निगुरुसंनिधौ ।
 २ ततो वरस्य सप्तभिः शुगैर्मुक्ता निनागवल्लीदलानि ददाति । पुराणा हं दीर्घमाशु रस्त्वित्यादि । अस्या वि

वाहांगस्यतां ब्रह्मदानकर्मणः प्रतिष्ठासिधार्थं हिरण्य-वृद्धपुरुषब्राह्मणेभ्यो हं संप्रददौ यो यस्य ततो वरे
 पि दक्षिणा संकल्प्य। पुण्याहं दीर्घमायुरस्त्वित्यादि। अस्याः स्थिरपत्रकर्मणः प्रतिष्ठासि-हि-वृद्धपुरुष-
 ददौ यो यस्य दक्षिणाः पान्त्वित्यादि। उभौ युगपत्पठतः। इत्यादि सर्वलौकिकं। इति तां ब्रह्मदानं। अथ प्रतिष्ठा-
 ता कर्म। आसादना। बर्हि ब्रह्मा प्रणीता पवित्रे। तच्छेदनानि आज्यधान्यं च रुः सुवः सुक्मेहृणा उपयह
 समिदर्माः शूर्पापात्रं मितिक्रमात्। अथ कुशंडिका। आचमनं। प्राणायामः। स्वस्त्रयनं। प्रयोगः। पंचभू-
 संस्कारः। अग्नि स्थापनं। परिसमूहनादिकर्तव्यं। आखाटकं। ब्रह्मासनं। प्रणीतासनं। आत्मासनं च।
 अग्रेर्दक्षिणातो ब्राह्म स्थापनं। भूर्भुवः स्वः प्रतिष्ठापनं। पुष्पैरर्चनं। उत्तरतः प्रणीता स्थापनं। को वः प्रणय-
 तीति॥ भूर्भुवः स्वः प्रतिष्ठापनं। पुष्पैरर्चनं। दक्षिणां जान्वात्प्य। त्रित्तत्स्तराणां। पवित्रे प्रादेशे नमापयित्वा कु-
 शेन छिनत्ति। पवित्रे स्त्वशति मंत्रेणा। पवित्रे वैश्वव्यावित्यभ्युक्ष्य। कुशतरुणाभ्यां प्रदक्षिणामग्निं त्रिः पशु-

राम
 ६

द्यामहीनांपयोसीत्याज्यस्थाल्यादानां शेषे त्वेत्पथि श्रयणं। सुवः प्रतस्यो प्रोक्षणां संमार्गः पुनः प्रतप
 नां प्रोक्षणां। ऊर्जे त्वेत्पथि ज्यस्थाल्युदगुद्वासनां। सुवे उदकं कृत्वा। सवितु ह्येताज्य संस्कारः। सवितुर्वद
 सुदकं संस्कारः। सुवे उदकं रक्षणीयं। तेनोदकेन सर्वस्य प्रोक्षणां। शेषं प्रणीताश्च सप्तदशसमिधोजु
 ऊयात्। विष्मोर्हस्तोसि। अनेन मंत्रेण वामहस्तेन उपग्रहदक्षिणो हस्तेन सुवयोर्ग्रहणां। वायव्यकोणा
 दारभ्य अग्रे यथा त्वमग्रे प्रमातेरिति सुवेण आज्यं जुहुयात्। त्वमग्रे हिरण्यसूयोऽग्निर्जगती। त्वमग्रे प्रमति-
 दाभ्यस्वाहा निःशतकोणा दारभ्य ईशान्यां यस्य मेहिमवंत इत्याज्यं जुहुयात्। यस्य मेहि रण्यगर्भः कस्त्रि
 ष्ट्प। यस्य मेहिमवंतो विधेम स्वाहा। अग्रयज्ञे उन्नतः। सोमो यदक्षिणातो जुहुयात्। मध्ये न्याहुतयः।
 उ अग्निर्जनिता समे अमुकी दं जायां ददा तु स्वाहा। सोमो जनिमां सम अमुकी दं याज निमंतं क
 रोतु स्वाहा। पूषा जनिमां त्समा अमुकी दये पित्रा मात्रा श्री तृभिर्जा निमंतं करोतु स्वाहा। इति सु

वेणाञ्जाङ्गनीजुहोति। ततः स्विष्टकृतं जुहुयात्। उदकोः। ततो भृगदिसप्तकं जुहुयात्। पुराणाहे
 दीर्घमायुरस्त्वित्यादि। अस्य यजमानसुतस्य विवाहं गस्य प्रतिश्रुता कर्म कर्मणाः प्रतिष्ठा सिध्य
 र्थं हिरण्यदक्षिणाः प्रव्यं कर्मो गदेवताः प्रीत्यर्थं कस्मैः ददे। भवत्यः कर्मो गदेवताः प्रीयंतां। उ
 पग्रहकुशस्य सुव्यं मम मध्यं सुवेम्लमाज्यस्थान्यां क्रमेण प्रक्षिप्या अग्नेर्वीसोमीत्यनेन मंत्रेण
 उपग्रहकुशमग्नौ प्रक्षिपेत्। तिस्रः समिधो जुहुयात्। पवित्राभ्यां त्रिः पशुं कृतां। इदमापशति त्वेन
 यवित्राभ्यां मार्जुनं। पवित्रे यौ प्रक्षिप्या बर्हिर्होमः। प्रणीता विमोक्तः। यथा दास्यमानं पूर्णपात्रं सहि
 राणं ब्रह्म ननु भ्यमं हसं प्रददे। अस्य प्रतिश्रुता कर्म कर्मणाः सश्रद्धं कर्मो गदेवता नो प्रीत्यर्थं य
 था संपन्ने नान्नेन तृप्तिर्पयते न भोजनेन ब्राह्मणमेकं यजमानं स्पर्शयति। भगवत्यः उत्सर्जनं ब्रह्म
 णः। शंतः पचो नाशंतिः। शो न इडाग्री इति सूक्तं जपेत्। त्रयो वै यज्ञे कामा इति जपेत्। अस्य यजमान

राम
 ७

सुतस्य विवाहो गस्य प्रतिश्रुता कर्म कर्मणो मन्त्रानातिरिक्तं मस्तु गृहे उत्तरे मस्तु इति प्रतिश्रुता कर्मा अथ
 इंद्राणी कर्म विवाहात् पूर्वस्मिन् दिने पश्चिमरात्रौ कन्या गृहे वेदिकायां एतत्कर्म भवति ततः आचमनाया
 ज्यभागांते कृत्वा कृतमंगलस्नानं कन्यां रक्तमहं वासः पारे धाय पश्चादग्नेः कन्यां उपवेश्य अन्वा
 रञ्चायां महाव्याहृतिभिर्कृत्वा आज्याहुतीर्जुहोति। उं भूः स्वाहा। भुवः स्वाहा। स्वः स्वाहा। भूर्भुवः
 स्वः स्वाहा। अग्नेये स्वाहा। सोमाय प्रजापतये मित्राय वरुणाय इंद्राय इंद्राण्यै गंधर्वायामगा
 य पूष्णे त्वष्ट्रे ब्रह्मणे राज्ञे प्रत्यानीकाय एवं सम दश। आज्याहुती महाव्याहृतिभिः सह सुवेणा
 हुत्वा ततश्चास्मिन् महोत्सवे नर्तनार्थं वतस्रः अष्टौ वा अविधवाः शूद्राः स्त्रियः सुरया अन्नेन वा
 अहं तर्पयिष्ये। अस्य विवाहो गस्य इंद्राणी कर्म समृद्धं कर्मो ग यथासं ब्राह्मणमेकं अहं तर्प
 यिष्ये। भगवतः यंतां इति संकल्पं कुर्यात्। ततः महाव्याहृतिभिरित्यादि राज्ञे प्रत्यानी कार्यं यिष्ये

त्पतंजत्वा। वैश्रवाणा यस्वाहा। ईशानाय स्वाहा। हे आऊती अधिके जुहोति। शुद्धस्त्री तर्पणां ब्राह्मण
 भोजन संकल्पः। ततः स्विष्टकृतादितं त्रशेषं समापनीयं। कर्मापवर्गं ब्राह्मण भोजनं पृथक्। इति ईश
 णी कर्म। अथ निवाह कर्म। उपहारः। बर्हि ब्रह्मादिस्तु मे दाना च रुस्त्याली वंजी लाजाः शमीपलाशमि
 श्राः। उदकुंभः सोपस्करः। दृषडपलो। शमीगभशिवच्छत्वक। मधुपर्कः। तां प्रपात्रत्रयं।
 कां स्पपात्रद्वयं। दक्षि मधुपर्तानि मिश्राणामधुपर्कः। कथ्यते। तां प्रपात्र ३ मुदिको। वाससी। उपा
 नहौ। मीढल। कर्चीयव। शलली। इत्यादि। आचमनाद्याज्यभागं तं कृत्वा। स्वस्तिवाचनं कर्तव्यं। स्व
 स्तिवाचक ब्राह्मण हस्ते। पुरापाहं दीर्घमाश्रुस्त्वित्यादि। सुशंतिर्भवतु। अस्य यजमान सुतस्य विवा
 हांगस्य स्वस्तिवाचन कर्मणः प्रतिष्ठा सिध्यर्थं हिरण्य-इवंगतोशं विक्रयोः प्रीत्यर्थं स्वस्तिवाचक
 ब्राह्मणेभ्यो हं संप्रददे। यो यस्य दक्षिणोपां त्वित्यादि। ब्राह्मण हस्ते स्वस्ति भवतो बुवंतु। अस्य विवा

राम
 ८

हांगस्यस्वस्तिवाचनकर्मणोऽवद्वेः प्रसादात्सर्वपरिपूर्णमस्तु। गृहेऽन्न-प्रस्तुततः आगतस्य वर
 मस्वस्तिवाचकाश्चक्षुतानमुचंति। तदादंपतीशामीगर्भाश्चक्षुत्वकूपेषां कुरुतः। वेद्याउत्तरतः
 त्रीणिपीठानि स्थापयेत्। तत्रः वरकन्याप्रदश्चतिष्ठतः। दातुर्दक्षिणातः कन्याजननीचा। ततः कन्या
 दाताकुर्वं गृहीत्वातिष्ठन्मुदञ्चुरखः पठति। उँ साधुभवानास्मामर्चयिष्यामो भवंतं। उँ अर्चयेति वरः
 कथयति। कन्यादाता। कुर्वः ३ प्रति गृह्यतां। उँ प्रति गृह्णामीति वरः। ततः पाठे उत्तरायं कुर्वं आरोप्य
 र्वाभिमुख उपविशति। वक्ष्यमाणं मंत्रेणाहं वधुं दासति। कुर्वमध्यासो धितिष्ठति वा। ततः कन्यादा
 ता उदञ्चुरख उपविशति। दाता। पाद्यं ३ प्रति। इत्युक्तः। उँ विराजो रोहो सि-दोहः। इति मंत्रेण जमं गृत्वा स्व
 चरणयोर्निनयेत्। दाता। अर्घ्यं ३ प्रति गृह्यतां। उँ प्रति-मीक्ष्य पः प्रति गृह्यतस्मीनिनयेत्। दाता। आचम
 नीय ३ प्रति-तां। उँ प्रति गृह्णामीति वरः। आपो हि ष्ठीयाभिस्तिष्ठ भिरकैकपाचम्प। दाता। मधुपर्कः ३

प्रतिगृह्यते॥ ततः मधुपर्कं द्वावितं॥ मित्रस्यत्वाच्चक्षुषाप्रतीक्षे॥ इति वरोस्यमधुपर्कं विद्वत्॥ पश्चात्तम
 धुपर्कं संपुटं करेति॥ ततः देवस्यत्वाच्चक्षुः॥ प्रतिशुक्ला॥ मिथशसेब्रह्मवर्चसाया॥ प्रतिगृह्यसेवपाणौ
 कृत्वा॥ अंगुष्ठेनोपकनिष्ठिकया च॥ पूर्वार्द्धं दृष्ट्वा कांस्यास्य पूर्वार्द्धं निलिंपति॥ उवसवत्त्वाग्रि
 जानोभक्षयेत्॥ पूर्वार्द्धं पूर्वार्द्धं॥ उपितरत्वाय मरजायेंतु॥ दक्षिणांर्द्धं दक्षिणांर्द्धं॥ उदकोपः॥ उआदि
 त्यास्त्वावरुण॥ तु॥ पश्चाद्दोषांर्द्धं॥ उरुदास्त्वे॥ उ॥ उत्तरांर्द्धं॥ उत्तरांर्द्धं॥ उदः॥ विश्वेत्वा देवा॥ तु॥ मध्या
 र्द्धं॥ सत्तं सक्तं त्रेणादिर्द्विस्तृतीया॥ महाव्यादतिभिस्मिष्टमिरेकैकया प्राशय॥ उ॥ इति प्राशय॥ उ॥
 तः॥ इति प्राशय॥ उ॥ स्वरिति प्राशय॥ अ॥ उपायचतुर्थं॥ आह्वानायोच्छिष्टदानं सर्वपानं वा॥ अपोवाभ्य
 वहराणं॥ शंनो देवीयाभिः॥ श्वतष्टमिरुरोमिष्टश्या॥ उदकोपः॥ प्राणायामासि प्राणं पपाहि॥ इति नासि
 के मुखं वसृशेता॥ चक्षुष्या॥ असि॥ चक्षुषी॥ श्रोत्रया॥ असि॥ हि॥ श्रोत्रो मंत्राद्यन्ति॥ इन्द्रस्यत्वाजठरे॥

राम
 ९५

मिनाभिं। अउ नो माष्टु तन्नो यद्विलिष्टं शति सुखं विष्टुत्वा दाता गौ गैर्गैः। शति पठति ततो मातारुडा
 मिति जपित्वा। उं उत्सृजत तृणान्यनु। शति वरः। ततो दाता मधुपर्कं कौधे चैतृणानि दद्यात्। वरहस्ते। पुण
 हं दीर्घमायुरस्तित्यादि। अस्मिन् मधुपर्क कर्मणि कां स्पृष्ट्वा त्रयं तं प्रपात्र त्रयं मुदिके वाससी उपानहौ मा
 धुपर्कं कौं गोचम सर्वदेवमय ब्राह्मणाय वराय नुभ्यमहं संप्रददे। दक्षिणाः पाल्वित्यादि। वरहस्ते। स्वस्ति म
 वंतो ब्रुवंतु। अस्मिन् मधुपर्क कर्मणो वरप्रसादात् वद्वैः प्रसादात् सर्वं मस्तु। गृहे। उत्तरे। शति मधुपर्कः॥
 ततः कन्यादानं कन्यावेद्याः प्रदक्षिणामानीयात् वरदक्षिणा उपवेशयेत्। कन्यादान निमित्तं वराय एतन्ने
 पाद्यं पचते अर्घः। पूजा। स्वस्ति न इंदो पादप्रक्षालनं। कन्यायाश्च। कन्योपेत नैर्घ्यं आचमनं। दाता स्वपादौ
 प्रक्षाल्य। आचमनं। प्राणायामः। स्वस्ति नो मिमीता अस्तु। श्रीगणेशाय नमः। ३ अपवित्र इत्यादि। कन्यादा
 नोपहाराणां पवित्रतास्तु। भूरादिजपः। उपानसै मधु३। अद्यादिप्रयोगः॥ वेदोक्तशास्त्रोक्तपुण्यफला

वासुधैव कुटुम्बकम् । नमोऽहंकारिणे । वरकन्याहस्तेऽदमत्रचंदनादि पूजा । यथादत्तं गंधाघर्चनं सर्वदेव
 मया दत्तं । इमानि आर्चितानि ज्योतीषि । अर्चनविधेः परिपूर्णा । आचमनं । भूर्भुवः स्वः । अक्षतमी । हरी ।
 यवाक्षिकी । यथादास्यमानं तन्निर्घृतं भोजनं सर्वदेव । कन्या वरहस्ते पुण्याहं दीर्घ । शिवा । सो ।
 अकृतं । स्वशिरसि । दीर्घमायुरित्यादि सुशोति । भवत्वित्यंतं कृत्वा दर्भशमीदलधुतान् यवान् गृहीत्वा ।
 प्रयोगं पठति । श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ सुमुखश्चैकदंतश्च । नमः । स्वस्ति श्रीमदिहकस्यचित्सच्चिदानंद
 स्पृशन्मृतोऽनिर्वाच्यमायाशक्ते विजंभितोऽविद्यायोगात्कालकर्मस्वभावाविर्भूतमहत्तत्त्वोदिताहं
 कारत्तृतीयोद्भूतवियदादिपंचकेंद्रियदेवतानिर्मितोऽकटाहेचतुर्दशलोकात्मकेलीलयातमध्यवात्र
 भगवतः श्रीनारायणस्य नाभिकमलोद्भूतमकल्पलोकपितामस्य ब्रह्मणः सृष्टिं कुर्वतस्तद्गुरुराय च
 प्रजापतिप्रार्थितस्य महापुरुषस्य सितवाराहवतारेणाश्रियमाराणाममस्यांधरिषां भूर्लोकसंज्ञिताया

राम
 १०

सप्तद्वीपमंरितायां हारोदशस्त्रिद्विगुणद्वीपवलीकृतलक्षणयोजनविस्तराणं जंक् द्वीपे स्वर्गस्थिता मराद्याः
सितावतारे गंगादि सारिद्विः पाविते भारते वर्धे निखिलजनपावनपरमभागवतो नमः शौनकादिव सत्तिके
नेमिषारणे ब्रह्मावर्ते कदेशे जनपदे कर्मभूमौ स्वाम्यवति कुरुक्षेत्रादि मध्ये रवायाः पूर्वदिग्भागे कुमारि
काक्षेत्रांतर्वात्तनिधनुषाकारगंगावधिवराणाः सीमध्यस्थितपंचकोशात्मके अविभक्तवाणा सीक्षे
त्रे आनेदवने श्रीमद्विश्वेश्वरपालितराजधान्यां समस्तनंदिशृंगादिभिर्गतैः कालभैरवादिभिरशेषामरे
र्यासादिभिः समस्तत्राविभिः सेवितायां प्रवेशमात्रादनेकजन्मार्जिताः शेषाद्यौघनिर्हन्तिका रिएपाई
सितफलदायिन्यां महानद्या नद्याः श्रीउत्तरवाहिन्या गंगायाः पश्चिमे कुलो श्रीमद्भगवतो महापुरुषस्य
अशेषपराक्रमस्य श्रीविष्णोराज्ञाप्रवर्तमानस्य सकलकल्याणवति पुण्यसाधनभूमौ अस्मिन् नरहा
यतने शुभे मंडपे गोमये नोपलितप्रदेशे असीवरुणयो रंतस्थितानां श्रीविश्वेश्वरादि समस्तदेवतानां वि

लोर्वाहणानां च संनिधौ एवं गुणविशिष्टेषु एके काले देशे च श्रीमद्भगवतो मार्तण्डस्य क्रियया कालत्रितयस्य
 गार्गवरहमिहिराचार्यादिभिर्गणितयां संख्यायां श्रीमन्नागयणानामिकमलोद्भूतसकलजगत्त्रष्टुः परा
 र्धद्वयजीविनो ब्रह्मणो द्वितीये परार्धे पंचाशदधिके वर्षे प्रथममासे प्रथमपक्षे प्रथमादिवसे अद्भो
 द्वितीये षष्ठ्यामेतृतीये शुद्धैरथंतरौ दित्रिंशत्कल्पानां मध्ये अष्टमेश्वेतवराहकल्पे चतुर्दशमन्वंतराणां मध्ये
 स्वायंभुवस्वारोचिषर्द्धं तमतामसरैवतचाक्षुषेतिषरामन्नामतिक्तांतानां अतिक्रम्यमाणो संप्र
 तिसप्तमे वैवस्वतमन्वंतरे युगानां त्रिंशे जाते अष्टाविंशतितमकालि युगप्रथमे चराणे संवत्सराणां व्य
 तिक्रान्तायां चतुः साहस्र्यां सप्तशत्याधिकायां तदुपरिव्यतिक्रममाणे श्रीमन्नृपविक्रमाद्यर्धसमया
 तीतवार्हस्पत्यानुमानेन संवत्सपदशशतयथा संख्याधिकतमे हायने प्रवर्तमाने तदेतत्तशास्त्रिवाह
 नशक्तः एतावदाधिकघोऽशशतगतेः द्वेचां दसावनसौरनक्षत्रादिधर्मितप्रभवादिषष्टि संवत्सरा

राम

११

लोमयोऽमुकनामिसंवत्सरेऽमुकाशबलंवितथीप्रभार्तेऽमंस्लेऽमुकत्रतोऽमुमासेऽमुपक्षेत्रेति
 यौऽवामरेऽनहत्रेऽयोगेऽकरणेऽवदेऽस्त्वमवितरिऽस्त्वदेवगुरौरोषेषुग्रहेषुयथास्थानस्थि
 तेषुसमुपवंगुणविशिष्टेषुलोकादेशेचावेदोक्तशास्त्रोक्तपुण्यफलावाप्त्यर्थीऽमुकसगोत्रस्यऽमु
 काऽमुकशर्मणःप्रपौत्रायगोत्रस्यऽशर्मणःपौत्रायगोत्रस्यऽशमेणःपुत्रायगोत्रायऽमुकाऽ
 मुकशर्मणोवाह्मणायवरायनुभ्यं। अगोत्रस्यऽशर्मणःप्रपौत्रीगोत्रस्यऽशर्मणःपौत्रीगोत्रस्यऽ
 शर्मणोममउहितरी। अमुकागोत्रंअमुकीदानांम्रीरमांकन्यापंचेदियनिरूपहतशरीरिणीवस्त्वमुमे
 नाच्छादितंमसोपानकं। सुवर्णरजतादियथाशक्तिअलंकृतांगंधपुष्पक्षपाद्यर्वितां प्रजापतिदेव
 तां। श्रीलक्ष्मीनारायणःप्रीतिकामः॥ वेदोक्तशास्त्रोक्तपुण्यफलावाप्तिकामः। अमुकगोत्रस्यऽशर्म
 णःप्रपौत्रः। गोत्रस्यऽशर्मणःपौत्रः। गोत्रस्यऽशर्मणःपुत्रः। अमुकसगोत्रस्यऽमुकाऽमुकशर्मोहं

3

राम
१२

अथवरत्नपत्नीसंकल्पः। अस्य कन्यादानप्रतिग्रहदोषपरिहरार्थं दास्यन्ता
नां भूयसी दक्षिणां. नाना. ददे। जो. ॥ २

यसीसंकल्पः। अस्य कन्यादानकर्मणः समुद्धार्य नूनातिरिक्तपरिपूर्णार्थं यथोत्साहं भूयसी दक्षिणां नाना
नामगोत्रेभ्यो. देयो यो दक्षिणाः पांत्वित्यादि। वरहस्ते स्वस्ति भवन्तो बुवंतु। अस्य कन्यादानकर्मणोः व
रपसादात् सर्वे परिपूर्णमस्तु। शृहे. उत्तरे. मस्तु। इति कन्यादानं ततः कौतुकाचारः। मीढुलबन्धनं रेभ्या
सीदनुदेयी. कृतमिति वरः कन्याये वस्त्रं ददाति। विन्निरा उप. पतिमिति कज्जलपात्रमादत्ते। समं जंतु
वि. तुनौ। इति कन्यायाः नेत्रांजनं वरः करोति कन्या च वरस्या. यथेयं शची. दिममिति दक्षिणा हस्ते शल
ली वरो ददाति। रूपं रूपं प्रति. शा. आदर्शं वामहस्ते वरः कन्याये ददाति। नीललोहितं ध्यतो कन्या
ज्ञातिर्हारं बध्नाति। मधुमती रोषधीरेमा इति वरो मधुकफटानि बध्नाति। ततः कन्या वरो वेदिकाम
ध्ये अग्नेः पश्चादुपविष्या. अन्वारं भकुर्वाणां आचार्यः स्तुवेण महाव्या हतिभिः स्तिस्त्रोज्ज होति। स
मस्त्राभिः श्वतुर्थी प्रतीयेता ततः कन्यादानाप्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन् प्राङ्मुख्या आसीनायाः कन्यायाः

शिरसि सुवेण घृतं जुहोति। स प्राज्ञी श्वशुरे देवेषु स्वाहा इति मंत्रेण। ततः पुण्याहं इत्युक्तं वरः कन्याया
 दक्षिणा हस्तं शमीगर्भाश्च लत्व कर्चणं संपुक्तं सांशुष्ठमुत्तानेनोत्तानं दृष्ट्वाति। शुभसामिते देवाः। इति
 मंत्रेण। तां प्रच्छिन्नवतममिः १५ मां। अमोहमस्मिः सोमं नुजरदष्टयः। इति जपति। ततः ईशान्यां उदकुं
 भं नवं स्थापयित्वा भूर्भुवः स्वरिति श्रयित्वा कुंभमध्ये आश्रादिपत्रपुतारकुशान् वा सुवंर्त्तवानि
 क्षिप्यात्ततः कन्यावरयोः पातियहणाय अस्मिन् वसरे चत्वारो ब्राह्मणाः अभिरूपा दक्षिणातः उद
 जुग्वा बुधविश्वसूर्योऽथावयेषु। एहि सनीर इति वरः कन्यां उच्छ्रया। एह्यश्मानमातिष्ठा यत इति
 दक्षिणेन प्रपदेनोश्मानमाक्रमये। प्रदक्षिणमग्रिं पर्याणीयोरैष्यासीदित्यनेन मंत्रेण। वर्षे कन्या
 यो द्वितीयं वस्त्रं ददाति। ततः आचार्यः कन्यायाञ्च जलौघृतं सुवेण मुच्छ्रा। कन्यादाता दर्व्या लाजाना
 मवदानद्वयं शर्पांश्चुंवाति। पुनः सुवः लाजानां अभिघाटद्वयं चुर्यात्। जाजुहोति। इयं नार्धुपञ्जते ला
 अश्नन्ऋणद्वयं कन्या तु पुरतस्त्रिता॥ अत उद्धेतुष्टृष्टस्त्रामं गजानि क्रैमे च श्वा॥ ३

राम
 १३

स्वाहा इति तिष्ठती जुहोति । पतिर्मंत्रं जपति । पुनः एह्यश्मानमातिष्ठा । मातः । पुनः कन्यायाञ्च जलोचतु
 र्गृहीतं कृत्वा । इयं नार्घ्यं पश्यते स्वाहा । एवं द्वितीयमेवं तृतीयं तृष्मा कामेन चतुर्थी तस्य द्वितीये वदा
 ने सर्वकोणेन चावगते । प्रागुदीचां दिशिसप्तपदानि प्रक्रमयति । इष एकपदी भव । अर्जै द्विपदी
 भव । राम । आमो पशुभाः । अतुभ्यः । सर्वा सर्वा सप्तपदी भव । इति तान्यद्विः शमयति । आपो हि
 ष्ठीया भिस्तिष्ठभिः । कुंभं गृहीत्वा प्रतृचं मार्जयित्वा मूर्द्धनि निनीया वरं मोचयति । त्रयोप्युपविशति
 । वरः गंददाति । पुण्णाहं दीर्घमायुरस्त्वित्यादि भवतु । अस्या विवाहोत्सवकर्मणः समृद्धार्थं नूना
 यथादास्यमानं गोरुदं दैवतां यथोपस्करसहितं । तं निः क्रये ड्यं वा । आचार्या यत्तु ददे । पुण्णा
 हं दीर्घमायुरस्त्वित्यादि । अस्या यजमानसुतस्य विवाहोत्सवकर्म समृद्धार्थं वाक्ष्यतस्त्रिभिः क्रये
 यथादास्यमानं ड्यं सूर्यपाठकवाह्यो हसंप्रददे । यो यस्या विभाः । अस्या विवाहोत्सवकर्म नू

24

वतो हृदस्य युगशम्पागर्तेषु शम्पाकारमेकैकांशाखानिखनेनामंत्रस्य आवर्तनानित्यावामिमं च
 अथोखौ पुंजंति। युक्तस्ते अस्तु दक्षिण इति द्वाभ्यां। यथोक्तं। द्वाभ्यामित्युच्यते प्रथमयामेवौ भयो र्यो जने
 मंत्रालिंगात्। शुक्रावनद्वाहा वित्योतनाद्वर्धनं। युक्तावामिमं च। युक्तावनद्वाहो। अथ यदि रथांगं विशार्य
 तच्छिद्ये वा आहिताये शृङ्गकन्यां प्रपाद्य। प्रवेश्य ततः। अभिव्ययस्वेत्येतया प्रतिदध्यात्। रथांगं प्राप्ते कुर्या
 त्। तं चिदश्च न वाजिनमित्येतया अत्र च। अजुमयस्य ग्रंथिं बध्नीयात्। स्वस्मि नो मिमीतामिति रथसंस्कारं नि
 दृत्य पंचवर्चजपेत्। सुकिंशुकमिति रथमारोहंत्यां। माविद न्यारिपंथिन इति चतुष्पथे यिव क्षतिश्मशाने। व
 नस्य ते शतवल्पा इति वनस्य तावद्वर्चजपति। सुप्रामाण्यमिति नावमारोहंत्यां। अश्मन्वतीति नदी तं रत्नं
 वध्नां। अपि वा युक्ते नैवारथेन गच्छंत्यां अपि वा अश्मन्वतीति जपेत्। उद्वर्गमिरित्यगाधे दके जपेत् अथ
 कृतं च। अथेकं चोदकस्यागाधे वध्ना कर्तव्यं। इह प्रियं प्रजयाते समृद्धतामित्येततः। प्रभृति सप्ताहं

प्राप्तायां वधां आशीर्षुक्ता आद्याये जपेता विनिष्कृतां परिहायानीललोहितमिति प्रतिमरं बंधने जातिभि
 र्वितियुक्तामाविदं निति चतुष्पथे वितियुक्ताये वध्व इति श्मशाने वितियुक्ता च परित्यक्तव्या। ततो मंड
 पाचारं कृत्वा वरगृहे आगत्य मंडप एव। आनडुहे कर्म। आचमनाद्याज्य भागां तं कृत्वा। आनडुहे
 चर्मणिकन्यामुपवेश्य अत्वारश्चायां पतिश्च तस्य आज्याहुती जुहोति। अग्निना देवेन पृथिवीलोके
 नः पामि। अमुकीदा स्वाहा। वायुना देवेनां स्वाहा। सूर्येण देवेनां स्वाहा। चंद्रेण देवेनां स्वाहा। अथो
 रचक्षुष्यद इति कन्यायाः आज्यलेपेन चक्षुषी विमृजीत। कयानश्चित्र इति तिसृभिः केशांता नभिमृ
 श्य। उत त्पादेव्याभिषजेति च तस्योतुडुत्पांते स्वाहाकारेण मूर्द्धनि संस्त्रावं। उत त्पादेव्या विष्टे वेदमः स्वा
 हा। मूर्द्धे नि संस्त्रावं जुहोति। अच है के कुमारमुत्संगमानयेति। उभयतः सुजातं। आतेयो निमित्ते तथा
 पिवात्समी तस्यां जलो फलानि दत्वा। पुण्या हं वाचयति। पुंसवती ह भवति। ब्राह्मण हस्ते पुण्या ह वा

राम
 १६

चनेकत्वा। स्वस्तिमवन्तो ब्रुवंतु। इत्यंतं कृत्वा। स्विष्टकृदादितं त्रशेषसमापनीयो। इहेवस्वमिति सू
 क्तशेषेण गृह्यप्रपादयंति। इहेवस्वं दधातु नौ। इत्युक्ते ब्राह्मणसांग्रहं प्रवेशयंति। दधिका स्तोत्र
 कोरिषमित्येतया त्रसचादधिशाशने। वाग्यता वाशीयातां। मोनं। आधुवदर्शनात्। अस्वमिते ध्रुवं द
 र्शयति। अस्वमित आदित्ये ध्रुवाख्यं नक्षत्रं दर्शयैत्। वरो बध्वाः। ध्रुवैधिपोष्याः शतं। इति ध्रुवं दर्शय
 ति। ध्रुवं पश्यामि। प्रजाविंदेयेति ज्ञेयायात्। त्रिरात्रं ब्रह्मचर्यं चरेयात्। अधः शयीयातां। दध्यौदनं सं
 भुजीयातां। पिवते च तस्मिन् वेति त्वेनासायं प्रातर्वैवाहमग्निपरिवरेयातां। अग्रये स्वाहा। अग्रये स्विष्ट
 कृते स्वाहा॥ अग्रय इत्याग्नेयं ऊति स्थाने पुमांसौ मित्रावरुणा वित्यनेन मंत्रेण गर्भकामापत्नी जुह्यात्
 ॥ स्विष्टकृत्रित्यः पूर्वा मिति वचनात्पाणिग्रहणादनंतरं दशरात्रमविप्रवासः। अथ चतुर्थी कर्म। त्रिरा
 त्रे निर्हन्ते। परिगृहीताग्नेस्तस्मिन्नेवाग्ने। अपरिगृहीताग्नेर्लौकिकाग्नेौ स्थालीपाकस्य जुहोति। आचम

नात्सविनुर्वशतं तं कृत्वा. अथ हविर्ग्रहणं. अथ ये वायवे सूर्यायार्थसोवरुणाय श्रुषे प्रजापतये जु
 ष्टं गृह्णामि. इति त्रिः। चतुर्थं तस्मिं शिषा. आसनादि आज्यभागां तं कृत्वा अग्रे प्रायश्चित्तिरपास्याः प
 तिघ्नी जहि स्वाहा। चतुर्थं तं कृत्वा वायो प्रायश्चित्ति यास्या अग्रे त्रि जहि स्वाहा। चतु. सूर्य प्रायश्चि
 त्ति यास्या अपशव्या. जहि स्वाहा चतु. अर्यमां तु देवं. सुतः स्वाहा। चतु. वरुणं तु देवं. सुतः स्वाहा। चतु.
 पूषणं तु देवं. सुतः स्वाहा। प्रजापत इति सप्तमी। प्रजापते न त्वदेतां. रां स्वाहा। सौ विष्टु कृत्यष्टमी। अथ
 ये स्विष्टु कृते स्वाहा। ३८. सप्तमं जुहुयात्। दक्षिणा संकल्पः। भूयस्याश्च। सव्ये पाणौ सुचयमित्यादि
 । ब्रह्मणो र्गोपात्रमिति कृत्वा कन्यायाः वस्त्रकंचुकी परिधानं। मांगल्यादिलोकाचारः। आशीर्वा
 दाः। ब्रह्मोत्सर्जनादितंत्रशेषं समापनीयं॥ ॥ इति चतुर्थी कर्मा॥ ॥ अथ गर्भाधानादिसीमंतोत्रय राम
 नपर्यंतः कर्माणि तंत्रेण लिख्यंते। मातृस्त्रापनो वसौर्द्वारा वैश्वदेवः। दक्षिणाद्वं कार्यं। आचमनं। प्रा १७

णायामः। स्वल्पयनं। प्रयोगः। अघोषादि। यजमानसुतस्य गर्भाधानादिसीमंतोत्रपनकर्मगणक
 मंहं करिष्ये। अग्निस्त्रापनादिसवितुर्वह्मन्तं कृत्वा। हविर्यहणं रक्षोहाय ये जुष्टं गृह्णामि। इति त्रिः
 । चतुर्थं तस्मै। रक्षोहाय ये जुष्टमासा दयामि। ततः सीमंतचर्यहणं। धीत्रेति गोक्तदेवताभ्यः प्रजापतये
 जुष्टं गृह्णामि। इति त्रिः। चतुर्थं तस्मै शेषाभिर्मर्शनां धात्रेति गोक्तदेवताभ्यः प्रजापतये जुष्टमासा दयामि।
 रक्षोहाय ये त्वान् जुष्टं गृह्णामि। धात्रेति गोक्तदेवताभ्यः प्रजापतये त्वान् जुष्टं गृह्णामि। समिदादिकं प्रोक्ष्य। शेषं प्रण
 ताश्च। त्रिः प्रक्षालनं। अधिश्च। श्रुताभिः। रणंच। उभयोश्चर्वेः। उदयुद्वासनां श्रितानां तु श्वतः। उदासि
 तानां तु श्वतः। पार्श्वप्रक्षालनादिश्चाज्यभागान्ते कृत्वा। यजमानसुतस्य गर्भाधानकर्मकालातिक्रम
 दोषपरिहारार्थं सर्वप्रायश्चित्तमहं करिष्ये। भूर्भुवः स्वः स्वाहा। अयाश्वाये। भेषजं स्वाहा। ततः पुरस्तात्
 तत्कं महाव्याहृतिचतुष्टयं कृत्वा। पार्णफलनीमूलेनिःपेष्य नमिकायोगं कृत्वा। उदार्थात् पतिवती

तिष्ठाम्नामन्ते स्वाहाकाराभ्यां नस्तोदक्षिणातो निषिंचेत्। उदीर्घातः पतिवती विद्धि स्वाहा। इति सीमांति न्याः
 दाक्षिणानासिकायां निषिंचेत्। उदीर्घातो विश्वावसोः सृज स्वाहा। तत्रैव निषिंचेत्। गंधर्वस्य विश्वावे
 सा मूर्ध्वमसि इति उपस्त्वंप्रजनयिष्य मातो भिसृशेत्। समाने अथैजयेत्। प्राणो तेरे तो दधामि। अमुकगो
 त्रे अमुकी देवि देवध्वं अतजिष्यति। यथा भूमिरग्निगर्भा भित्ते। अगो त्रे अमुकी देवि दे। आते योनिगर्भ
 एतुं मास्यः। इति जपति वा। उपरिष्ठात्संज्ञकं महाव्याहृति चतुष्टयं कृत्वा। यजमानमुत्तम्य पुंसवन कर्मका
 लातिक्रमदोषपरिहारं सर्वपापान् शिवात्तमहंकारेण भूर्भुवः स्वः स्वाहा। अथाश्वायेः भेषजं स्वाहा। ततः
 पुरस्तात्संज्ञकं महाव्याहृति चतुष्टयं कृत्वा। वटशृंगं पेषयित्वा। अग्नि नारायणं तमं स्वाहा। इति सीमांति
 न्याः दाक्षिणानासायां निषिंचेत्। तत्र स्तुरीयमध्वं कामः स्वाहा। सीमद्वाग्निर्वनवत् सिंधुः स्वाहा। पेशं
 गह्वरः सुभरो पाथः स्वाहा। इति चतसृभिरन्ते स्वाहाकाराभिर्नस्तोदक्षिणातो निषिंचेत्। उपरिष्ठात्संज्ञ

राम
 १८

कंमहाव्याहतिचतुष्टयं जुत्वा। प्रजमानसुतस्यगर्भरक्षणकर्मकालातिक्रमदोषरिषोभर्भुवःस्वःस्वा
 हा। अयाश्वाये भेषजं स्वाहा। चतुर्थे मासि गर्भरक्षणं। ब्रह्मणाग्निः संविदं न शतिषट् स्थालीपाकस्य
 जुत्वा। प्रथमचतुर्होतं कृत्वा। ब्रह्मणाग्निः सं शये स्वाहा। यस्ते गर्भममीवा तशस्वाहा। यस्ते हंति
 पतं मसि स्वाहा। एस्त ऊरू मसि स्वाहा। यस्त्वा भ्राता मसि स्वाहा। यस्त्वा स्वप्रेत मसि स्वाहा। अह्नीभ्यां
 तेनामिकाभ्यामिति वर्गेण प्रत्यचमाज्यैलेपेन सीमंतिन्या अंगानि मंत्रलिङ्गोक्तक्रमेण विमृजीत। स
 प्रमेमोति क्रांतश्चेत्तर्हि सीमंतो व्रयनस्य प्रायश्चित्तादुती जुत्वा। सीमंतिन्यां अन्वारद्या मां महाव्याहति
 भिश्च तसृभिः सुवेण च्याजं जुहुयात्। ततः अवदानधर्मेण चतुर्होतं कृत्वा द्वितीयं चतुर्होतं जुहुयात्। धा
 ताददातुदाशुषे धर्मणः स्वाहा। धाता प्रजाया अत जुहोत स्वाहा। नेजमेषपचा पुमानस्वाहा। यथे
 यं पृथिवी म तवे स्वाहा। विष्णोः श्रेष्ठेन रूपे तवे स्वाहा। प्रजापते नव रयीणां स्वाहा। त्रिः श्वितयाश

लत्पादर्मसूत्रावोडं बरशलाटुमिः सहमध्याहर्धं सीमंतमुन्नयति। भूर्भुवः स्वः इति मंत्रेण अपक्कोडं बरफ
 लहारं सीमंतिन्या उत्संगे निधाय। त्रिवृतिप्रतिमुच्य। कंठे बध्नाति। अयमूर्जावतो हृत्तनजीवफक्षिनी
 भवा इति त्र्योडं बरफलहारं कंठे बध्नाति। अथाहवीणा। गाथितः। राजानं संगायतेति। यो वाप्यन्यो वीरत
 रः। इति उदपात्रे कृतानवनिनाय। उदकपूर्णे पात्रे व्रीहीनयवाच्चा प्रक्षिप्य। विष्णुर्योनिं कल्पय
 त्वित्येतया त्र्यचा। राका महं सुहवां। आते पितरित्येतेः सप्तभिर्मंत्रैः अकृतमिथमुदकं प्रतिमंत्रं गार्भि
 तां पाययेत्। अथास्य उदरमभिमृशेत्। उपलोसिगुरुतेतः। इति उदरं स्पृशेत्। मोदमानो गापयेत्। म
 हाहे मवती वा। त्र्यधभोदक्षिणा। पुण्या हं दीर्घमादुरस्तु इत्यादि। सुशान्तिर्भवतु। अस्य यजमानस्य
 सीमंतोन्नयनकर्मणः समृद्धार्थकमंगि। त्वर्थं त्र्यधभदक्षिणानिष्क्रेः। इव्यं आचार्या यतुभ्य ददे। दक्षि
 णाः पात्तित्यादि। स्वास्ति तु। उभयोश्च वीः एकैकं अवदानं गृहीत्वा स्विष्टकृतं जुहुयात्। उदः। ततो भूरा

राम
 १८

दिसप्रकं जुहुयात्। सप्तकहोमानंतरं। अक्षीभ्यां तेनासिकाभ्यामित्येताभिः षड्विज्ज्ञेयैः प्रत्यक्षं यथा लिङ्गं
 ऊत्वा। यशेषो नश्रंगानि अनुविमृजीत। पुराणाहं दीर्घमासुरस्त्वित्यादि भवतु। अमीषां कर्मणां प्रतिष्ठा
 सिद्ध्यर्थं हिरण्यं इदं अथ वा यथोत्साहं भूयसीदक्षिणं नानगो-यो मस्य-सव्ये पारणो-सुच्ययं। तिस्रः।
 समिधः। यथो-३२ मा-पवित्रे यौ-बहिर्हेमिः। प्रणीता। ब्रह्मणो। पूर्वपात्रा। अस्या यजमानसुतस्य अमी
 षां कर्मणां समृद्धार्थं नूना-कर्मणः यथा संपन्ना त्रे न तृप्तिः तर्पयिष्ये। भगवत्य-कर्म-तां। सीमंतिन्याः
 मांगल्यं कार्यं। वर्द्धापनं। आशिर्वादाः। ब्रह्मोत्सर्जनं। शंनइं डाथी-त्रयो वै-यजमानसुतस्य अमीषां क
 र्मणां यन्मूना-मस्तु। गृहे-उत्तरे-मस्तु। पाकयज्ञात्समासौ द्यौका ज्ञानेक बहिषः। एकस्विष्टकृतः
 कुर्यात्त्रापि सति दैवते। इत्याश्च लायनकारिकायां। आनेकपाकयज्ञात्सुरेकस्मिन्काल एव वे
 त्। समानतंत्राकार्या नतंत्रावृत्तिरिष्यति। इति गर्भाधानादिसामंतोत्रयनं। अथ काकातन्याम

चकचातन्याः। रक्षोपघातार्थं भविष्यत्सूक्तिकाग्रहोपलेनां यथोक्तैर्हलैः कारयेत्। काकातनीनामहहत्
 कालिंजनीका। मचकचातनीमहाजाली। कोशातकी - - सुरूलकी। हहतीप्रसिद्धा। कालल्लीतक
 स्पेतिपिषयित्वा। उपलेपयेद्देशं यस्मिन् प्रजायेतरक्षसामग्रहत्वे। पुत्रे जाते हिरण्यश्वाहं। जातमात्रश्रव
 णोपितुः अस्पर्शत्वं। संचेलमंगलस्नानं वस्त्रपरिधानं तिलकं दिवपूजा। आचमनं। शराणामः स्व
 त्पयनं। श्रीगणेशाय नमः। अपवित्रइत्यादि सप्तव्याधा नमः स्वाहाये स्वाहाये हृष्टिः हिरण्यश्वाहोप
 हारा सुउं श्रादिजपः। उपासौ मधु ३ अथ श्रीब्रह्मणो मासेपहोतिथौ। दिने एवं गुणविशिष्टायां पु
 ण्यतिथौ। जातसुतस्य आयुः कामार्थं पुष्टिः कामार्थं सर्वाणि सर्वकामसन्निध्यर्थं आयुषो भिवृद्ध्यर्थं
 श्रीगणेशो विक्रयोः श्रीगणो मातु कुलार्थं आदित्यादि नवग्रहाणां प्रीत्यर्थं आदि तां मातु कुलार्थानां
 दीमुखानां विश्वेषां देवानां प्रीत्यर्थं नंदीमुखानां मातृणां प्रीत्यर्थं श्रीगणेशो विक्रमोः पूजनपूर्वकं

राम
 २०

हिरण्यश्च मंहं करिष्ये। श्रीगणेशं चिकयोः यथोक्ता प्रजाकार्या। पुराणं हं दार्धमायुरतिवित्यादिशान्ति
 र्भवतु। दर्भयवानगृहीत्वा जातसुतस्य आयुः पुष्टिः सर्वा। आयुषो भित्तद्वयार्थं श्रीगणेशं प्रात्यर्थं गणेशं सातुर्थं
 । यथा दास्यमानानि नालिकेरखंडानि गुडश्च सहितानि भगवत्योगणेशं विकेशयेत्। जातसुतस्य आयुः
 पुः नां दीर्घाविश्वे देवावः स्वाहा। जातसुतस्य आयुः अमुकगोत्राः नां मातृपितामही पतितामह्यः
 नां पितृशर्मणां नां मातामहतां मातामही अमुकी देविदाः यथा यथा विभागवः स्वाहा। जलं जले
 दक्षिणा संकल्पः। दक्षिणाः पालित्यादिवतु। अस्मि जातसुतस्य हिरण्यश्च कर्मणः प्रतिष्ठा मिद्वयार्थं हिरण्य
 दक्षिणा इव। श्रीगणेशं प्रादित्यादि प्रात्यर्थं आदि सातुर्थं इव नाना गोत्रेभ्यो दास्ये यो यस्य तां अस्मि
 न्काले जातसुतस्य नानाविधयहाणां दानानि करोति। करसं पुटं दत्त्वा दक्षिणाः पालित्यादि। त्वत्वि
 तु। अस्मि हिरण्यश्च कर्मणो यन्मूना स्तु गृहे उत्तरे तत्तरे ततो मजमानस्य मांगल्यं करोति। वक्ष्ये नाना

शिर्वादाश्च। जन्मपत्रिकाश्च वराणां। इति हिरण्यग्राहविधिः। अथ जातकर्मनामकर्म अन्नप्राशन चूडाक
 मलीख्यते। तत्र पूर्वघुः प्रथमरात्रौ जटाधिवासनं कार्यं। तद्दिने वा। प्रातस्त्रियोवाल्क्यस्य तैलोभं
 जति। शिरसो दक्षिणे भागे तिस्त्रो जटाः उत्तरतो द्वे च बध्नांति। क्षपायंति। इत्यादि लोकाचरकृतभांग
 ल्यां वर्द्धपनां च। शिर्वादाश्च। पुराणा हं दीर्घमायुरस्त्वित्यादि। चतु। अस्य यजमानसुतस्य जटाधिवा
 सनकर्मणाः प्रतिष्ठा। नाना गोत्रेभ्यो ददे। यो यस्य दक्षिणाः पांत्वित्यादि। वतु। अस्य यजमानसुत
 स्य जटाधिवासनकर्मणो मत्तु। गृहे उत्तरे प्रातराभ्युदयिकं कृत्वा। मंडपे चतुरस्रं स्तब्धं डिलं कृत्वा।
 विशेष आसादनी। दत्ता। मधु। दक्षि। उदके च। हिरण्यमुडिका। राणसूत्रदक्षि। मधु। एतमिष्टमंत्रं।
 ब्रीहियवानां तिलमाषाणां इति पात्राणि च पूरयित्वा। आनदुहचर्मी गोमयां कुशभित्तं च। केश
 प्रतियहणाय। आदर्शानवनीतां लोहद्वयं च। सीतोदकं। उष्णोदकं। उत्तरत उपस्थाप्य। आचमनादि।

राम
 २१

प्रयोगः आदर्शानवनीतं घेत्यादि-स्यार्थं यजमानसुतस्य जातकर्मदिच्छाकरणाकर्महंकारेष्वा
 अग्निस्त्रिपुण्ड्रपनादिसवितुर्वश्यं तं कृत्वा चरुग्रहाणां उक्तदेवताभ्यो जुष्टं शुक्लामि। इति त्रिः। चतुर्थं तू
 ष्मीं। शेषाभिर्मर्शनां उक्तदेवताभ्यो जुष्टमासादयामि। उक्तः भ्यस्त्वा जुष्टं प्रोक्षामि। त्रिः प्रक्षालनादि
 आज्यभागां तं कृत्वा। अस्पृजमानसुतस्य जातकर्मकालातिक्रमदोषपरिहारार्थं सर्वत्राप्यग्नि
 त्तमहं करिष्ये। उं भूर्भुवः स्वः स्वाहा। अथाश्वामे। मेषजं स्वाहा। पुरस्तात्संज्ञकं महाव्याहृतिचतुष्टयं
 कृत्वा। ततः क्षालं तू ष्मीं त्रिखद्याया उं अचा प्रातिहि। यजुषा समनीहि। साम्रोदनीहि। ऐतैस्त्रिभिर्मंत्रैः प्र
 तिमंत्रं त्रिर्बहिर्बहिर्निश्वासं बालकस्योपरिष्ठा करोति। ततः दत्तमधुनी एकीकृत्य दध्नुदके च एकीकृ
 त्वा। ततः श्वत्वार्ये कीकृत्या उं प्रतेयच्छामि अस्मिन् अमुकगोत्रे देवदत्त अमुकशर्मन्। इति मंत्रा कृत्य।
 हे श्रात्रिः प्राणयेत्। मेधाजननं दक्षिणोक्तो वागिति त्रिः। बालस्य दक्षिणोक्तो वाक् ३ इति त्रिर्जपति।

वाग्देवीमनसा वाणीची मलिलास्वयंभूः। इति च अत्र मंत्रयेत्। तत्सुवर्णांशाणामूत्रेण बद्धा वालस्य द
 क्षिणहस्ते बध्नाति। अपि न ह्योच्छानात्। दशमदिनं यावत् ऊर्ध्वदशम्यात्रा हस्तोभ्यो दद्यात् दमावाकु
 वीत्। शहेवाधारयेदित्यर्थः। उपरिष्ठात् संज्ञकं महाव्याहति चतुष्टयं कृत्वा ततः नामकरणा प्रायश्चि
 त्तं। अस्य यजमानसुतस्य नामकरणा कर्मकालातिक्रमदोषपरिहारार्थं सर्वसर्वप्रायश्चित्तमहंकारे
 षो। उं भूर्भुवः स्वः स्वाहा। अथाष्टाग्रे अवदानधर्मेण चरु होमः। ततः जन्मतिथिं कृत्वा त्रीणि च भा
 निमदेवतानि। यस्यां कुमारो जातस्तं तिथिं अवदानधर्मेण जुहुयात्। प्रतिपदे द्वितीया ये तृतीया
 ये चतुर्थ्ये पंचम्ये षष्ठ्ये सप्तम्ये अष्टम्ये नवम्ये दशम्ये एकादश्ये द्वादश्ये त्रयोदश्ये चतुर्दश्ये पौर्णमास्ये
 अमावास्याये स्वाहेति सर्वत्र। अग्र्ये स्वाहा। कृत्तिकाभ्यः स्वाहा। प्रजापतये स्वाहा। रोहिण्ये स्वाहा।
 मीनाय स्वाहा। मृगशिरसे स्वाहा। एवं त्रीणि नक्षत्राणि मदेवतानि यस्मिं जातो भवति तेन नक्षत्रं मध्ये

राम
 २२

कर्त्तव्यं। पूर्वतुदैवतं पश्चीनं कर्त्तव्यं सर्वत्रातमध्ये जुहुयात्। आयुष्टे अथ वसे स्वाहा। आयुर्दो अ
 मे। दिमं स्वाहा। त्वंसोममहे। वसे स्वाहा। एवं दशचर्वाहुतीं कृत्वा। ततो नागवल्पादि आश्रयत्रे अंक
 माहरे गोत्रशर्मयुक्तं कुमारनाम निरिवत्वादक्षिणोक्तो अक्षैः। उचरेत्। पुण्याहं दीर्घमायुरित्या
 दि। ब्राह्मणानां हस्ते कृत्वा। अस्य यजमानस्य नामधेयांगस्वस्तिवाचनकर्मणः प्रातिष्ठा। ५
 व्यं स्वस्तिवाचक ब्राह्मणो देपियस्य। दक्षिणाः पात्विन्यादि। ब्राह्मणहस्ते स्वस्ति वंज। अस्य
 यजमानस्य नामधेयांगस्वस्तिवाचनकर्मणोक्तुः पृहे उत्तरे। अस्य यजमानस्य अन्नप्राशनकर्म
 कालाग्निं क्रमदोषपारेहारार्थं। सर्वप्रायश्चित्तमहं करिष्ये। भूर्भुवः स्वः स्वाहा। अयाश्वाये जुं स्वाहा
 । अन्नयते त्रस्य ष्यदे स्वाहा। यच्चिद्विदमहश्चिद। यच्चिद्विदो गुरुषु त्राः गये स्वाहा। महाश्चिदग्रान्न
 सो गयो स्वाहा। इममग्र आमुप्रे यथा स स्वाहा। अग्र आमुं षि ५ हुनां। इति वालकमभिमंत्र्य।

२३
 स्योनाशिविविभवा प्रथः। इति उदगयेषु कशेषावेष्या महाव्याहतिभिः प्राशनं ईं भूवः ईं भुवः ईं
 स्वः ईं भूवः स्वः। इति प्रतिमंत्रं ययोक्तं दधि मधु घृतमिषमंत्रं हस्तेनैव प्राशयेत्। शेषमाता प्राश्याया
 त। चूडाकरणा प्रायश्चित्तं। अस्य यजमानसुतस्य चूडा कर्म कालातिक्रमः। ईं भूवः स्वः स्वा
 हा अयाश्वा जं स्वाहा। पुरस्तात्संज्ञकं महाव्याहतिचतुष्टयं कृत्वा रक्तवलीवर्द्धिर्मणिवालक
 स्य प्राञ्जुरव उपवेश्या संपृच्य च तयेशति उग्रा स्वसु सीता आसिंवाति। आपउं देतु जीवसे तत्रैकरो
 मित्रा पुषं। अमुक्योत्र अमुका अमुक शर्मन इत्युक्त्वा। त्रिशहस्रै न कुमारस्य शिरसि दक्षिणे
 पार्श्वे केशान् स्नोका नृशितोष्म व्यामिश्रिवाद्भिः। मंत्राक्षत्पात्रिभ्य नक्ति। शलत्पै के विजटो कृत्वा त्रिः
 श्रेतया शलत्प्या विजरी करणमित्य के। न वनीते। नाभ्यज्यः। ईं षधे त्रायस्वेन। इति कुशतरुणमंत्रं दर्शयति।
 केशा कुशतरुणां वा दर्शनं संस्पृश्याते जोमिस्वधितिष्ठेपितामै न हिंसी। इति लोहद्वारमादने पिनावय

राम
 २३

त्साविताश्म-दार्घ्यायुरयमस्तु वीराः गोत्रः। अमुका अमुकशर्मा। केशायाणि छिनत्ति। ततः छित्त्वा। के-
 शान्कुशतरुणां च। गोमेदं स्थापयेत्। एवं द्वितीयमेवं तृतीयं दक्षिणातः। तृतीये तु छेदमे। ततः त्रिगोददत्त-
 हंत च वासः। पुण्यपाहं दीर्घं भवतु। अस्मयज्ञमान सुतस्य तृतीयप्रवपननिमित्तं गोदक्षिणां अहंतं च वासः।
 तं निःक्रयेः इव्यं आचार्याय तुभ्यमहं ददे। दक्षिणाः पांत्वित्यादि। अनेनैव प्रकारेण द्विरुत्तरतः के-
 शान्कुशतरुणां च छित्त्वा। प्रत्येकं च। आपुनं दंतु इत्यादि पृथक् कार्यं। ततः सशिरवं च पनं कार्यं।
 तूष्णीमावृतः कन्यानां। प्रागुदीच्यां दिशिव दौषधिक्षेदे शो। अपां वा समीपे। केशां निखनंति। ना-
 पिताय धान्यपात्राणि। १३ परिष्ठात्संज्ञकं महाव्याहतिचतुष्टयं कृत्वा। ततः चरुः स्विष्टकृतः।
 उदकोपः। ततो भूरादिसप्तकं जुहुयात्। पुण्यपाहं दीर्घं भवतु। अस्मयज्ञमान सुतस्य जातकर्म-
 दिच्छाकराणं कर्मप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं हिरण्यपदमे भगव-यंतां। सव्ये पाणौ इत्यादिते त्रशेषं समापनी

२५
 या मांगल्या दिलोका चारः। षोडशे वर्षेष्टादशे वा। गोदानकर्म भवति। तत्र कन्ययोः। अनेने
 वप्रकारेण द्वौ द्वौ कर्तव्यौ। अधिकौ। शेषं च कर्मणा समानं। तस्मीमांसेतः कन्यानां जात
 कर्मप्रभृतयः सर्वा रिष्टपरिआहतः क्रियाः पूर्वोक्ताः शरीरसंस्कारार्थाः कन्यानां तस्मी कर्तव्या
 ॥ इति जातकर्मादिच्छा कर्मा। अथ यज्ञोपवीतकर्मवक्ष्यामः। पूर्वद्युःतदिने वा बर्णाकां च
 रः। मांगल्यस्नानादि सर्वकार्यमाहृत्वा पने। वसोर्द्धाग। हृदि आहं। आचमनं। प्राणायामः। स्वस्व
 यनं। प्रयोगः। यजमानसुतस्य उपनयनकर्म हं करिष्ये। लौकिकेऽथौ उपलेपनोद्धेखायाज्यभागो
 तं कृत्वा। गर्भाष्टमेषु ब्राह्मणमुपनयेत ऐतरेयेनाग्निनेन गर्भदशमेषु वा। परिवाप्योपनेयस्यात। सर्व
 मुं३ कर्तव्यः। आसुत्यालं कृत्या। एवं आसुत्वनमंगल्योदकैः पथाशक्त्यालं करणं। महाव्याहृतिच
 तुष्टयं कृत्वा। कृतस्नानोपलेपनालं कृताहतवास आच्छादितं कृत्वा कृत्वा जघनेन पश्चिमेनाग्निं तिष्ठ

राम
 १४

तः पाञ्चुरव आचार्यः प्रत्यक्षुरव शतरस्तिष्ठंतिष्ठंतमुपनयेत्। गुरु रूपनयेत्। प्रथममग्निमंत्रः
 । मित्रस्य च हृद्दस्तां । मेखलापश्चात् । वामदेवो मेखलात्रिष्टुप् । इयं डुरुक्ता न्यपरिबाधमाना ख
 लेयं । इति त्रिमेखलां प्रदक्षिणां त्रिःपरिवेष्ट्य अनेन मंत्रेण स्वयं पठित्वा पश्चात्माणावकं पाठयि
 त्वा । कटिप्रदेशे आचार्यो मौंजी मेखलां प्रसिद्धां त्रिःपरिवेष्टयति । वेष्टुन मंत्राह्वतिः । प्रदक्षिणा
 तोयं थिरेकस्त्रयोपि वापि वापंत । आर्धयस्मरणात् । अधिसंख्ययमी मेखलायाः प्रवक्षिरक
 राणां मित्रस्य च हृद्दस्तां बलीपस्तेजोयशस्विस्त्वविरंसमिद्धां अनाहनस्यं वसनं जरिस्तुः परीदंया
 ज्पजिनेदहेहं । इति स्वयं पठित्वा । तं पातपित्वा कृष्णमग्निमस्योन्नरीयंधारयाति । यज्ञोपवीतं गृहीत्वा
 स्वयं पठित्वा । तं पाठयित्वा माणावकस्य दक्षिणात्वाङ्गप्रवेशः । शिरःप्रवेशश्च वामस्कंधे स्थाप
 येत् । इयं यज्ञोपवीतमसि यज्ञस्य त्वोपवीते नोपनयामि ॥ इति अनेन मंत्रेण धारयेत् । एकमेवोप

५
 वीतानैव द्वितीयं। ततो माणवकस्या लीयं वां जलं उदकेन क्षरयित्वा। कोना मासि। आचार्यो मा
 णवकं शृच्छति। अमुकस गोत्रः। अमुका अमुकशर्महं भोः। माणवकं वाचयति। सोप्येवं कथयति। समा
 नार्षयो भवद्भूहि। इति तं शृच्छति। समानार्षयो हं भोः। इति तं वाचयति। सोप्येवं कथयति। ब्रह्मचारी भव
 तद्भूहि। इति तं शृच्छति। ब्रह्मचार्य हं भोः। इति वाचयति। एवं शृष्ट्वा ख्याने निघ्नन्ते भूर्भुवैस्वरित्यस्यां जला वं ज
 लीस्त्रीनामिच्य। आचार्यो माणवकं जलो उदकश्रो आत्मीयं जलीस्त्री उदकश्रो आसिंचति। भू
 भुवः स्वरित्यत्रः नेन मंत्रेण मंत्रावृत्तिः। दक्षिणे त्रराभ्यां पाणिभ्यां पाणी संशृज्य जपति। आचार्यो माणव
 कस्योः संशृष्टोक्तयोः सव्यं पाणिं अधः कृत्वा दक्षिणमुपार्येवं माणवकपाणी संशृज्य संबोध्य मा
 णवकं। इमं मंत्रं जपेत्। ॐ देवस्य त्वासविनुः। उपनयामि अमुकगोत्र अमुका अमुकशर्मना। भगस्ते ह
 लमग्रभीत्सविता। राचार्यस्य वा अमुकगोत्र अमुका अमुकशर्मना। अहं वो भावय एतं ते ब्रह्मचारिणं।

राम
 २५

स्वस्नयोऽति सर्वस्वयमेव जपति। ततः ऐं डीमा हतमावर्त्तवर्त्त इति स्वयमुच्चाते वाचयित्वा प्रदक्षिणामावर्त्त
 यित्वा प्राङ्मुखं करोति। ततः दक्षिण कक्षांतरे स्वदक्षिणं हस्तं प्रवेशयित्वा। उं अरिष्यत्स्नेहं हृदयस्य प्रियो भूया
 सं। इति दक्षिणेन प्रादेशेन हृदयदेशमभिमृशति। उदकोपः। ततः सूक्ष्मी प्रसव्यं पर्याहृत्या प्रसव्यमप्रदक्षिणं
 आत्मनोभिमुखं कृत्वा। अथास्योर्ध्वगुलिं पाणिं हृदये निधाय जपति। माणावक हृदये हस्तं ऊर्ध्वगुलिं स्था
 पयित्वा। उं मम ब्रूते हृदयं मह्यं। आन्वद्विकस्पसा वित्रस्प ब्रह्म चर्यस्य अमुकगोत्र अमुका अमुकशर्मन।
 इति जपति। ऐं डीमा हतमावर्त्तवर्त्त। तथैव पर्याहृत्या प्राङ्मुखं कृत्वा। दक्षिणेन प्रादेशेन दक्षिणस्कंधमवा
 र्भजपति। ब्रह्मचार्यमिसामिसमाधेऽनानात्। इति जप्त्वा। पुनरपि स्वं उशो जपेत्। आचार्यः ब्रह्मचार्यमि। असा
 नि। इति माणावकः। आ। समिधमाधेहि। मा। आदधानि। आ। अपोशाना। मा। अशानानि। आ। कर्मकुरु। मा। क
 रवाति। आ। मादिवामुष्याः। मा। नस्वपामि। आ। वाचं यच्छ। समिधमाधेहि। मा। पदानि। एषाते अग्ने महि

माता

स्वाहा। इत्येनेन मंत्रेण वक्त्रं उपविष्टः समिधं जुहोति। ततस्तृष्णीं वा जुहोति। ततः सावित्री प्रदानं। संवत्सरे सा
वित्री मन्वाहा। त्रिरात्रे। अथ द्वे वा। तद्वारामेव। अग्रे रुक्मरतः प्राञ्जुरवः। पत्न्यञ्जुरवो गुरुशिष्यौ उपविशतः। मा
ता वक्त्रं लिखेत् रं गृहीत्वा आचार्यं नमस्कारं कुर्यात्। अधो हि भोः। शृणु क्वाचार्यः। माता वक्त्रं दिशति। उं
कारं प्रयुज्यात् अथेता वाचयति। सावित्री भो अजुहोहि। इति गानं वाचयति। सर्वं कथयति। अथास्मै सावित्री
मन्वाहा। तत्सवितुर्वरेण्यमिदं तं पदोर्द्ध्वं च शोचमानं च पाठयेत्। अग्रेः पश्चिमतः प्राञ्जुरवं ब्रह्मचारिणं
उपवेश्य। आपो नामस्तुः प्राधत्ता। इत्येव मंत्राहृत्या त्रिरात्रं म्पाति। षष्ठ्यं प्राञ्जुरव आचार्यं स्तिष्ठते पत्न्यञ्जु
रवाया। उं स्वस्ति नो मिमीता। संगमे माहि। इति पंचर्चनं दंडं प्रयच्छति। वरो दक्षिणा। पुण्याहं दीर्घमासुरि
त्यादि शान्तिर्भवतु। अस्य यजमानस्य तस्य उपनयनकर्मणाः समृद्धार्थं नूनं। शान्तिं गोदक्षिणां तं निःकुर्ये
इदं वा आचार्यं यजुभ्यः ददे। दक्षिणाः पांचित्यादि। प्रदक्षिणामग्निं पर्याणीया। भिक्षुते ग्रामं। मातरं न्येव प्र

राम
१६

यमां माणवकं मिहार्थं उपवेशयेतां भवति मिहं देहि। इति मिहं प्रार्थयेतां स्वस्ति इति प्रतिश्लुयात्।
 याचै नंत प्रत्याचक्षीता आचार्याय भैक्षं निवेदयित्वा आचार्याय भैक्षं भोः। सुभैक्षं भोः। इत्युक्त्वा चार्यः किंचि
 न स्मै ददाति। अनुज्ञातो गुरुणा भुंजीत। आचार्यः कथति। अहरहः समिदाधानं माणवकः वाटं शतिञ्ज्या
 त्। मिहं चारणं। वाटं अधः शय्या वाटं गुरुशुश्रूषा। वाटमिति प्रत्येकं ज्ञयात्। इति ब्रह्मचारिणो नित्या
 ति। इति उपरिष्ठात्संज्ञकं महाद्विति चतुष्टयं जुहुयात्। ततः स्विष्टकृतं। उदकोऽततोऽभ्रादिसन्नकं जुहुयात्। पु
 ण्णहं दीर्घमा-चतु। अस्पृश्यजमानसु तस्य उपनयनकर्म प्रति-ददे। भगवत्यः कर्मो ग-तां। उपग्रहकुशादिते
 त्रशेषं समापनीयं। मांगल्यं। वर्द्धयिनां आशीर्वादः। भूयसी संकल्पः। इति उपनयनकर्म। ततः सावित्र्येव कार
 येता अपोशन प्राणाहुतिश्च भोजने। सायं संध्या। अग्निकार्यं। सावित्र्येव प्रातरपितथैवाशुक्रियव्रतात्पाक्
 संध्या अग्निकार्यं च सर्वं सावित्र्येव कार्यं। अथानुवाच नमः। अथ संधोपासनं। अरण्ये समित्यातिः संध्यामा

स्तेनहन्त्राणां पर्शनात्। तच्चाहरहः सायंप्रातश्च कर्त्तव्यं। ग्रामस्य वास्तुतः प्राग्दक्षिणदिशं गत्वा। अर्द्धस्मि-
 त्त्रादित्ये उक्तेन विधिना प्राणायामान् कृत्वा। मंत्रेणाचम्य। ततः आपो हिष्ठे दर्शनं ज्ञानं। ततो तिक्तां ता-
 यामंध्यायामहाव्याहृतयः सावित्री च प्रसिद्धां जप्त्वा। स्वस्तिनो मिमीता। आनो भद्रा। कनिः कदत्। कयान-
 श्वित्रः। अबुधमुत्पे। माप्रगामा। इत्येवमादीनि लोकप्रसिद्धानि स्वस्त्ययनानि शक्तितोजपित्वा गृहमा-
 गच्छेत्। एवं प्रातः प्राञ्चुखस्तिष्ठन्नामंडलदर्शनात्। तामेव दिशं गत्वा दृश्यमानेष्वेव तारकेषु पूर्ववत्मा-
 र्जनं कृत्वा प्राञ्चुखस्मावन्निष्ठेत्। यावंदादित्योदयः। तत उदिते प्राध्ययनं। महाव्याहृतयः सावित्री स्वस्तिनो
 मिमीता। मित्येवमादिप्राध्ययनमुदिते भवति। अथाग्निकार्यं। अहरहः सायंप्रातः। स्त्रिंशोऽनेपंच भू संस्का-
 रान् कृत्वा। अग्निमुपसमाधाय। परिसमुद्यप्युद्यदं किं तां जात्राया। अग्रये समिधमाहर्षं प्रयच्छेत्। राम
 तु स्वाहा। एधो स्येधिषीमाहि धेहि धेहि स्वाहा। समिद्धो मां त्समर्हय न व स्वाहा। एषा ते अग्ने महि स्वाहा। २७

अथपर्युद्धा। अग्निः श्रद्धांचमेधांचा-संप्रयच्छतु। इति अनेन मंत्रेण अयेरुपस्थानं कृत्वा सोपार्णव्रतमाधि-
 तां परिपाठा। द्वंद्वं द्वंद्वं संप्रदायानुष्ठितां आयुषं जमदयेः-आयुषं। इत्येतैः पंचभिर्मंत्रैः। प्रतिमंत्रं ललाटे ह-
 दये दक्षिणस्कंधे वामे च ततः शृष्टे च। एतेषु पंचसु प्रदेशेषु भस्मना त्रिपुंड्रं कारु कृत्वा। ततः तच्छंयोरावृणो-
 मह इति अच। जपित्वा वक्ष्यमाणो न विधिना गुरुन अभिवादयेत्। असु का गोत्रः असु का असु क शर्मा अ-
 चार्य अहं भो अभिवादयामि एवं अषिप्रवर वैश्वानर अभिवादनं कृत्वा। अन्याश्चापि ब्रह्म न देवता न मानु-
 षान्वा प्रबलान् अभिवादेयेत्। यदि प्रातरग्निकार्यं न कृतं ततश्च मध्याह्ने कर्त्तव्यं। चतुर्भिश्च नमस्कारः। इ-
 ति अग्निकार्यं। अथ व्रतादेशः। शुक्रिय व्रती त्स्वस्मिन् शोभने दिवसे उद्दीकृतिका कर्म वक्ष्यामः। एत-
 स्मिं दिवसे प्रातः काले द्वावपि शिष्या वाचार्यो भुक्त्वा ततो पराह्ने प्रागुदीचीं दिशं गत्वा ईशान्यां दिशि।
 रज्जुं तिलं कृत्वा। अचमनं प्राणायामः। स्वस्त्ययनं। प्रयोगः। अस्य यजमानसु तस्य उद्दीकृतिका कर्म क-

१८

२४
 मर्हं करिष्ये। उपलेपनोलेखनाद्याज्जभागांतं कृत्वा। महाव्याहृतिचतुष्टयं कृत्वा। ततः आचार्यः अथाविं
 ५ आदिन्ये विश्वेषु च देवेषु चरितं ते ब्रह्मचर्यं इत्यनेन मंत्रेण आचार्यः प्राञ्जुरवंतिष्ठानपत्पञ्जुरवस्तिष्ठ
 तः माणवकं श्रुति। चरितं भोः इति माणवकं कथयति। पश्चादयेः पुरस्तादाचार्यस्य प्राञ्जुरवे स्थिते
 । ततः आचार्यो माणवकं प्राञ्जुरं कृत्वा। अहतेन वाससाचार्यः पदद्विगं मुचं त्रिः परिवेष्टयति। पथा
 नयति। उपरिष्ठादृशाः कृत्वा। त्रिरात्रं समिदाधानं भिक्षाचरणामधः शय्यां गुरुशुश्रूषां च अकुर्वन्वा
 ग्यतोऽपमत्तो रमे देवकुलेऽग्निहोत्रे वोपवसस्व। इति आदिशति। उपरिष्ठात्संज्ञकं महाव्याहृतिचतुष्ट
 यं कृत्वा स्तिष्ठ कृदादितं त्रशेषं समापनीयं। सायं प्रातश्च अग्निकार्यं न कार्यं। इति उद्दिष्टाणिका कर्म। अ
 यश्चुक्रियव्रत। अथ व्रतादेशनं। प्रातः बृद्धिश्चाहं कार्यं। स्मृदिलं कृत्वा। उपविश्या। उपवेश्या। आचर्मनं। प्रा
 णायामः। स्वस्वयनं प्रयोगः। अस्य यज्ञमानसुतस्य शुक्रियव्रतकर्म कर्माहं करिष्ये। उपलेपनोले

राम
 २८

खनाद्याज्यभागांतं कृत्वा। महाव्याहृतिचतुष्टयं कृत्वा। उपनयनाहतासंर्वकर्त्तव्या तथा च स्मृत्यंतरो यथस्पविहि
 तं कर्म यस्मिन् याचमेखलायोदंडो यच्च वसनंतद्वदस्य ज्ञतेऽपि। मम ज्ञते हृदये मध्यं। यावत्कालं शुक्रिय
 स्पृष्टव्यं चर्यं स्पृशति विशेषः। न सा वित्री मन्वाहा सा वित्रप्रदानं न कर्त्तव्या देवप्रदानांतमित्येको। समदाधा
 नानंतरं आपोनामस्त्वेत्यादिसंर्वप्रकृतवत्समापनीयं। शतिशुक्रिय ज्ञतकर्म। **अथात्रुवाचनं**। शुभे द्विदिवसे
 पातरग्निकार्या नंतरं। तस्मादग्नेरुत्तरत आनुहगोमयेन जप्ताधारमर्थं कुंभां कृत्वा ततोऽप्युत्तरतः आवा
 र्यं ब्रह्मचारिणोपथोक्तमुपविशतः। अभिवादनाधिके यथाविधि कृते आचार्य एनं वाचयति। सा वित्री
 भो३ अनुब्रूहीत्यादिप्रकारेण उक्तपत्युक्तं कृत्वा। तत आचार्ये अग्निमीलेत्येतस्य सूक्तस्य मधुच्छंदाग्निर्ग
 यत्री अनुवाचने विनियोगः। तस्येयं आधात्रा कृततः। ३ अग्निमीलेः तमं शतिपाठयति। एवं सर्वेषां सूक्ता
 नां चार्धं च पाठयति। भोजनात्वा क्यथा शक्तिमत्तस्य देवपाठमेताननु अभ्यासं कारयेत्। एवं समा

प्रायांसं हितायां तस्मिन् ग्रहनिबलचारिण उपचारः। नचावुपविशेत्। ततः अपराह्णे ई अक्षतधानाभिर्द्वौ
 देहि। इति श्रुत्य वाज्रकृत्या। उपलेपतो ह्येव नाथाज्यभागां तं कृत्वा। आज्याहुतिधर्मेण। एकसुवे
 ण धानानामभिधारः। अथौपाणिना जुहुयादसदस्यति महुतामिति प्रत्यु चं सूक्तशेषेण जुहुयात्। भद्रे
 राचार्यं स्वस्ति वाचयेत्। पुण्णहं दीर्यः शांतिर्भवतु। अस्पृश्याक्षतधानाहोमांगले स्वस्ति वाचनकर्मणः
 प्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं इमां भक्षां आचार्याय नुभ्यमहं संप्रदद्रे। एवं प्रयोगः। ततः स्विष्टकृदादिते त्रशेषे स
 मापनीयोऽत्यनुवाचनानंतरं अक्षतधानाहोमकर्म समाप्तं। ततः शाक्यं वातिकं उपनिषदं एतानि
 सांवत्सरिणि व्रतानि यथोक्ता निरुत्वा। सावित्र्यश्रुक्रियमोस्त्रिरात्रं द्वादशरात्रं संवत्सं आचार्ये
 श्वेच्छाशतिपक्षचतुष्टयं तिर्हिष्टं। शाक्यं वातिकोपनिषदस्तु सांवत्सरिकाः। शाक्यं तु संवत्सरं उदी
 क्ताणिकं कृत्वा ततः प्रभौ ते उपनयनवसर्वकर्तव्यं। नम ब्रत इत्यस्यामं त्रस्यां तेन कृमहं सांवत्सरि

राम
 १६

कस्यशास्त्ररस्यब्रह्मचर्यस्यदेवदत्तशतिविशेषः। शेषंशुक्रियवत्कर्तव्यं। इतिशास्त्ररस्यब्रह्मचर्यस्य
 कर्तव्यं। तच्चसंवत्सरचरेतत्पूर्वसंवत्सरेउक्ताविधिनाउद्दिष्टाणि। कृत्वाततःप्रभातेउपनयनवत्सर्व
 कर्मकर्तव्यं। अयंनुविशेषः। ममब्रह्मचर्यस्यमंत्रस्यांतेनक्तुमह्यंसांवत्सरिकस्यब्रह्मचर्यस्य
 देवदत्तशतिविशेषः। शास्त्ररस्यवत्कर्मशेषं समापनीयं। इतिब्रह्मचर्यस्यब्रह्मचर्यस्य
 कर्तव्यं। शेषंसांवत्सरिकं। श्रुतंसांवत्सरेउक्तविधिनाउद्दिष्टाणि। कृत्वाततःप्रभातेउपनयनवत्सर्वकर्मकर्त
 व्यं। अयंनुविशेषः। शेषंब्रह्मचर्यस्यवत्कर्मसमापनीयं। गृहपविश्य। समावर्तनं कुर्यात्। श्रुतं कालेच
 रितेब्रह्मचर्यशेषोर्वर्हस्यत्यांतेवैदेष्टुक्तेरहस्यंश्रावयिष्यत्कालनियमं चादेशेनपतीयेत। इतिशास्त्र
 रब्रह्मचर्यस्यवत्कर्मसमापनीयं। अथातोदंडनियमानंतरागमनं कुर्यादात्मनोदंडस्यच। क
 ष्यचिदवकाशोगमनार्थेनदेयः। अथवेदंडमेखलोपवीतानामन्यतमादिशीर्येतच्छित्वातस्यतस्या

यश्चिन्नं यद्वा हेरथस्य मेखला चेदसंधेया भवत्यन्या कृत्वा तस्मात्परिधाय ब्रह्म वा उग्रं त्रयते। मेधा
 मेविभागने गोपायने जीवसे जातवेदश्चेत्येतेस्त्रिभिर्मंत्रैः मेखला मन्त्रा कृत्वा तस्मात्परिधाय ब्र
 ह्म चारी स्वयमेवा उग्रं त्रयते। पूर्वेषां यदि दंडो मिद्योतन शोतवा। अभिव्यपस्तेत्यनेन मंत्रेण यथोक्ता
 मन्त्रं दंडं गृहीत्वा। स्वस्तिनो। मिमीतामिति पंचर्चजपति। अथ मेखला यज्ञोपवीतयोः अन्यतरश्चि
 धेता। तं चिदश्वं मित्यनेन मंत्रेण यथिं कृत्वा स्वस्तिनो मिमीतामिति पंचर्चजपति। उपवीतं च दंडे बध्ना
 ति। तदप्येतत्। उदितं यथा मेखला मज्जिनं चायावच्छ्रुत्वा देः अन्यतरस्य ब्रतस्य परिममाप्तिः। ततो
 ब्रतसमाप्तौ दंडं मेखला जिनयज्ञोपवीतानि। न हिते कृत्वा मित्यनेन मंत्रेण पुज्यते। अथेनवार
 मशब्दं कारं पर्यायः। यज्ञोपवीतं दंडं च मेखला मज्जिनं तथा। जुहुपादपुज्यते शूर्तो वारुणर्चरसेन
 वा॥ अथ समावर्तन कर्म वक्ष्यामः॥ समावर्तन कर्म। तत्र पूर्वधुरुदीक्षति कां कृत्वा। प्रातः कालेन

राम
 ३०

णपतिश्जनो मातस्त्वापनो वसोद्धरि। वृद्धिश्चाद्वीततः स्खडिलं कृत्वा। आचमनं प्राणायामः।
 स्वत्पयनं प्रयोगः। अस्य यजमानसुतस्य समावर्तनं कर्म कर्माहं करिष्ये। पंचभूसेंस्कारां कृ-
 त्वा। अग्निस्त्वापनादि आज्यभागं तं कृत्वा। पुरस्तात्संज्ञकं महाव्याहृतिं चतुष्टयं कृत्वा। आनडु-
 हामित्युक्तं तस्मिन्नुपवेश्य केशश्मशूणि चापयति लोमनखानि च। ततः ब्रह्मचारिणं आतडु-
 हे चर्मणि उपवेश्य शिरवावर्जं पथोक्तं कौरे कृत्वा। स्नानं माचं तमाई वामने रहात्वा। ब्राह्मिपे वेस्ति-
 लमर्षयोरपामार्गैः सह पुष्पैर्भिरित्युवाच। एतानि सर्वाणि एकीकृत्य पेषयित्वा यथोक्तैः उद-
 र्यं कारयित्वा। आपो हिष्ठी तेनाभिषिच्य। आपो हिष्ठीति नवर्चनसूक्तैर्न प्रत्युत्तरे उदकुंभा ब्रह्मचारि-
 णो मूर्धनि निषिच्य। लौकिकं स्त्रपनं कारयित्वा। मौञ्जी उर्ध्वविभोगेन एव कृत्वा। अलं कृत्या यु-
 वं वस्त्राणि त्वनेन मंत्रेण वस्त्रं गुणं परिधाय अधरं वामउत्तरं च मंत्रां वृत्वा। अथास्मै निष्कं बध्नाति

तिलकं कागपित्वा पूर्वमुपवीतं कृष्णाजिनं च तच्छामोऽप्युपवीते दंडे बध्नाति उपवीतं न व
 धारयित्वा। आमुष्णं वर्धयामित्यादिना एकादशर्धेन सूक्तेन सुवर्णं बध्नाति। ममाये वर्धरति
 सूक्तेन शिरो वेष्टयति। गृहं गृह्यहनायेति छत्रं। आगे हते तृष्णानहौ। दीर्घस्ते अस्त्रं कुश इत्या
 पात्राचार्यैण वंदे इत्युक्ताति। प्रतिलीनस्तदहरासीतावनस्पतेर्वाहंगः शाम इच्छा एताभ्यामृ
 ग्भां रथमारोहेत प्रथमं दक्षिणेन पादने। ततो वामेन यथा संख्यं। यत्रै नंगवावापशुनावा। अ
 र्हये युस्तत्पूर्वमुपतिष्ठेता यत्रै नमुपस्थिते। आचार्योदयो बांधवाश्च गवावापशुनावा ऐंडाग्रे नमधु
 पर्के नार्हयेयुः। तद्गृहं पूर्वगंतव्यं। गोभ्यो वा समावर्त्तेत फलवतो वा वृक्षाः। गोभ्यः सकाशात् फलवतो वृ
 क्षात् पर्यावर्त्तेन। अर्घ्यदायिना मभावे। इंद्रेष्टुतनिद्रविणानिधेहि स्थो नाष्टु शिवि भवेत्यवरोहति। प्रथ
 मया दक्षिणेन पापि न द्वितीया वामेन। ईक्षितमंत्रं तदहं भुंजीत। अचार्याय वस्त्रपुगंदद्यादुष्माधं मति

राम
 ३१

कुंडलं दंडोपानहं च त्रैचा एतत्सर्वं आचार्याय दद्यात्। इत्यादि सर्वं यथोक्तं कृत्वा। रथमारुह्य गत्वा पुन
 र्ग्रहमागते। मांगल्यं वर्द्धयान् आशीर्वादाश्च कृत्वा। उपरिष्ठात्संज्ञकं महाव्याहतिचतुष्टयं कृत्वा। ततः स्वि
 ष्टकृतः। उदकोऽततो भृगुदिसप्तकं जुहुयात्। पुराणादीर्घमासुरशान्तिर्भवतु। अस्य यजमानसुतस्य स
 मावर्त्तनकर्मणः प्रतिष्ठासिद्ध्यर्थं हिरण्यः ददे। भगवत्यः यंतो। उपग्रहकुशादिते त्रशेषं समापनीयं।
 ततो यज्ञोपवीते दंडादिकं सर्वं न हिते ह्यत्रमित्युक्ता प्रणवेन वाजलेन जुहुयात्॥ ॥ इति समावर्त्त
 नं समाप्तं॥ ॥ शुभमस्तु॥ ॥

वसिष्ठाव ।